

Bél Mátyás besztercebányai diákjai

A besztercebányai evangélikus gimnázium anyakönyvének vonatkozó része, Bél és utóda megjegyzéseivel

Tanulmányomban a besztercebányai evangélikus gimnázium anyakönyvét, illetve annak egy részletét – a Bél Mátyás rektorsága (1710–1714) alatti bejegyzéseket – közlöm és elemzem. Az anyakönyv típusa szerint – a Jakó Zsigmond által használt terminust kölcsönözve – „alírási jegyzőkönyv”, amely a református és evangélikus iskolákra jellemző. Az iskola legfelsőbb osztályába járó diákok iratkoztak be ide, kötelezve magukat az iskola törvényeinek betartására – ezek a törvények rendszeresen az anyakönyv elején találhatók.¹ A Jakó által vizsgált református iskolák, illetve az evangélikus iskolák korabeli aláírási vagy beíratkozási jegyzőkönyvei e tekintetben megegyeznek: nem tartalmazzák a teljes diákságot, csak a már valódi iskolai polgárnak számító felsőbbévesek írták bele nevüket. Van azonban néhány lényeges különbség a két felekezet gyakorlata között. A református iskolák felsőbb osztályba járó diákjai (*togatusai*, tehát akik már tógát viseltek) sokáig nem adták meg származási helyüket nevük mellett, míg az evangélikus anyakönyvekben szinte mindig odaírták a diákok szülővárosuk nevét (melléknévi alakban, pl. *Posoniensis*).² Emellett az evangélikus iskolák anyakönyveiben szinte állandó elem a rektor bejegyzése a diák magatartásáról, valamint távozása okáról és végcéljáról, míg a református matrikulákban, ha vannak is adatok a diákok távozása utáni sorsáról, ezek nem rendszeresek, és inkább csak a diák későbbi állomáshelyét, hivatását (lelkész, tanár) közlik.³

Magyarországon eddig szinte csak a református gimnáziumok, kollégiumok beíratkozási anyakönyveit adták ki. Thury Etelének, a református egyháztörténet jeles kutatójának az 1900-as évek elején megjelent két forrásközlése után,⁴ a már említett Jakó Zsigmond, valamint Juhász Ferenc 1979-ben elkészítette a nagyenyedi kollégium diákságának névtárát az ottani anyakönyvek és egyéb dokumentumok alapján,⁵ amely későbbi kiadásoknak is mintául szolgált.⁶ 1994-ben a *Fontes Rerum Scholasticarum* című sorozatban a marosvásárhelyi református kollégium, illetve ugyanebben az évben a szatmári református és katolikus iskolák anyakönyveit, diáknévsorait jelentették meg.⁷ A Jakó–Juhász-kötet és a *Fontes Rerum Scho-*

¹ JAKÓ, 1979. 43.

² A késmárki, pozsonyi és az itt tárgyalt besztercebányai evangélikus anyakönyvben egyaránt ez a gyakorlat. Ld. *Matricula Kesm.*, TÓTH, 2007a, ill. *Matricula*.

³ JAKÓ, 1979. 43–44; ÓSZ, 2006. 29–30; TÓTH, 2007a 195–205. Legújabban a pápai református diákok aláírási jegyzőkönyvét adták ki, amely jól szemlélteti általában a református gyakorlatot: KÖBLÖS, 2006. 745–916. (Természetesen a XIX. században modernizálódott és táblázatos formát nyert az aláírási anyakönyv, ahogy ez máshol is megtörtént.)

⁴ THURY, 1904.; THURY, 1908.

⁵ JAKÓ–JUHÁSZ, 1979.

⁶ KESERŰ, 1994. vi.

⁷ TONK, 1994.; BURA, 1994.

lasticarum sorozat kezdeményezése nyomán további református iskolák anyakönyveinek kiadására került sor.⁸ Evangélikus iskola anyakönyve – a brassói iskola matrikuláján és saját, részleges forrásközlésesen kívül⁹ – tudomásom szerint nem jelent meg nyomtatásban.

Az anyakönyvek, diáknévsorok vizsgálatával leginkább a felsorolt szövegkiadások bevezetőiben találkozhat a kutató. Példaértékű ebből a szempontból is a Jakó–Juhász-féle kötet, illetve Jakó Zsigmond bevezető tanulmánya, amelyben a kiváló történész a rendelkezésére álló anyakönyvek és egyéb források alapján, statisztikai módszerek, táblázatok alkalmazásával vizsgálta meg a nagyenyedi gimnázium diáklétszámának időbeni változásait és ennek okait, a diákok származási helyét (ezáltal az iskola vonzáskörzetét), a diákok pályaválasztását, végül társadalmi hovatartozásukat.¹⁰ Hasonló elemzések láttak napvilágot a később megjelenő névtárakban is.¹¹ Természetesen az egyes iskolatörténetek, történeti áttekintések szerzői is forrásként használták, illetve elemezték a matrikulákat.¹² Az átfogó vizsgálatok mellett készültek az anyakönyvek egy-egy korszakát, vagy adatainak egy bizonyos részét felhasználó elemzések is.¹³ Sajnos az evangélikus anyakönyvek kevésbé képezik a kutatás tárgyát, noha ezek is igen sokat elárulnak az adott iskola diákságáról, sőt, számos alkalommal több információt szolgáltatnak, mint református társaik.

Az anyakönyv bemutatása

Az anyakönyv jelenleg Pavol Martuliak szlovák történész, a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem (Univerzita Mateja Bela) bölcsészettudományi kara professzorának magántulajdonában van.¹⁴ Készült róla egy másolat a XVIII. század végén,¹⁵ a

⁸ Sárospatak: HÖRCSIK, 1998.; Máramarossziget: BALOGH, 2000.; Szászváros: ÓSZ, 2006.; Pápa: KÖBLÖS, 2006. A református gimnáziumok diákságával kapcsolatos további, kisebb közlésekre ld. HUDI, 2006. 10.

⁹ SCHIEL, 1862–1865.; TÓTH, 2007a

¹⁰ JAKÓ, 1979. 50–78.

¹¹ TONK, 1994. xviii–xxi.; HÖRCSIK, 1998. 28–42.; ÓSZ, 2006. 5–31.; HUDI, 2006. 20–58., 75–93. A pápai kollégium névtárában igen szerencsés módon térképek (is) szemléltetik a rektornak (iskolaigazgatónak) állt diákok földrajzi megoszlását, illetve az iskola vonzáskörzetének időbeni változását. KÖBLÖS, 2006. 119–142.

¹² Csak hogy néhány példát említsünk: KONCZ, 1896. 660. et passim; MARKUSOVSKY, 1896. 203–204., 224, etc.; BENDA, 1981. 95–99.; TÓTH, 1988. 136–139.

¹³ SZAKÁLY, 1984.; BALOGH, 1999.; egy katolikus gimnázium néhány évtizedének diákságáról készült, módszeres elemzés: DOMINKOVITS, 2002., különösen 130–137.

¹⁴ Pavol Martuliak elérhetősége: martuliak@fhv.umb.sk; pavol.martuliak@umb.sk. Martuliak két munkájában már említést tett az anyakönyvről, de hosszabb ismertetésbe még nem fogott. MARTULIAK, 2001. 11.; MARTULIAK, 2005. 30–31. Itt szeretném megköszönni, hogy engedte használnom a kéziratot, és mindenben készségesen segített besztercebányai tartózkodásom idején. Szintén köszönöm Nagy Imrének, a Bél Mátyás Egyetem másik oktatójának sokoldalú segítségét. Külön köszönetet szeretnék mondani Eva Kowalskának, a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete munkatársának, amiért segített az eredeti anyakönyv nyomára bukkannom.

¹⁵ A matrikula másolatát Schulek József libetbányai evangélikus lelkész készítette, aki hatalmas, legalább 35 kötetre terjedő egyháztörténeti adatgyűjtést másolt össze a XVIII. század végén. Az anyakönyv a 18. kötetben található, címe: *Collectanea ad illustrandam historiam Patriae Ecclesiasticam spectantia, studio & opera Josephi Schulek, Welicsna Arvensis, V. D. Ministri Lybethensis an. 1796–1800. congesta*. Tom. XVIII. Ld. Evang. Orsz. Lt., V.49. A másolatban a matrikula – Schulek ál-

jelenlegi közlésnél azonban az eredeti szöveget használtam. A kötéstáblán ez áll: „Leges Gymnasii Neosol. A. C. renovatae Recto[re] Matthia Bel. 1710.” A csalóka cím nem azt jelenti, hogy az iskola törvényeit 1710-ben „megújították volna” (ami-re semmi jel nem mutat), csupán arról van szó, hogy Bél rektorsága kezdetén a törvényeket és az anyakönyvet tartalmazó kéziratot újrakötötték. A kötet majd egy évszázaddal régebbi, a benne szereplő iskolai törvények, tanrend stb. 1617-ből való. Megjegyzendő, hogy az anyakönyv már valamikor a XIX. században kikerülhetett az iskolából, mert az intézmény későbbi igazgatója és monográfusa, Rosenauer Károly 1876-ban megjelent művében egy szóval sem utal e becses forrásra, vagyis nem ismerte.¹⁶

Az első lapok üresek, az első dokumentum az 1617-es városi tanácsi határozat, amely elrendeli az anyakönyv megkezdését (*Matricula* 26–27.). Majd az iskolai énekek (*Hymni scholastici*) következnek kottával, amelyeket a városi tanács és a tanárok 1617. augusztus 3-án vezettek be (uo. 40–64.), és – több lap kihagyással – különböző iskolai imádságok (106–111.). Ezután a szintén 1617. augusztus 3-án meghatározott órarend olvasható a három felső osztály számára.¹⁷ Ezt követi az órarend megújítása, 1661. augusztus 17-én (uo. 120–122.). Az ugyancsak 1617. augusztus 3-án kihirdetett iskolai törvények (uo. 124–135.) kiemelkedő fontosságúak, ezekre tettek esküt a beíratkozó diákok.¹⁸ A rendszabályok után bizonyos „speciális törvények” jönnek (156–167.), majd vegyes tartalmú jegyzetek az iskola életéből 1626-tól 1672-ig (uo. 168–178.).¹⁹ A 179. oldalon Bél 1710 márciusában kelt bejegyzése olvasható a tanárok fizetéséről. Majd újabb vegyes jegyzeteket találhatunk 1685–1687-ből, illetve 1714-ből (180–181.). Tetemes mennyiségű lap (182–338.) kihagyása után a rektorok névsora következik, egészen az 1787-ben hivatalt kapó Samuel Sartorig (339–340.), majd maga az anyakönyv (uo. 344–512.), amely 1641-től (tehát az 1617-es rendelethez képest kissé megkésve) kisebb-nagyobb megszakításokkal egészen 1789-ig tartalmaz bejegyzéseket.

Az anyakönyvbe valószínűleg kezdettől fogva a legmagasabb osztály, a *classis prima* tanulói írták be nevüket, ahogy az szokásban volt az evangélikus gimnáziumoknál.²⁰ Az 1647-ben rektorra kinevezett Johann Gracza bevezető soraiából már egészen nyilvánvaló, hogy a *classis prima* tanulói iratkoztak be, mivel ő már „az első osztály tanulóit” nevezi meg aláírókként.²¹ 1674-ben az anyakönyv megsza-

tal adott – címe: *Matricula, Gymnasii Evangelici Neosoliensis, Leges Scholasticas, Series Lectionum, varia statuta consuetudinaria, prout et alia Gymnasii eiusdem memorabilia Ab Anno 1617. exhibens.* (A másolat a továbbiakban: *Matricula Schul.*) A gyűjtemény egyes köteteinek tételes leírását ld. BÖRÖCZ, 1993. nr. 147–172. (9–24. és 26–35. kötetek). Esetleg a Schulek-féle gyűjtemény 1–8. kötetének felelhet meg: BÖRÖCZ, 1993. nr. 76.

¹⁶ ROSENAUER, 1876.

¹⁷ „Sequitur Diægramma Lectionum, in hac schola Novisoliensis per tres superiores classes proponendarum, Anno 1617. die 3. Augusti, autoritate Incltyi Senatus per Dominos scholarchas publicatum.” Ld. *Matricula*, 112. Az órarendet és az azt elrendelő határozatot ld. *Matricula*, 113–118.

¹⁸ Az 1617-es órarendet és törvényeket ismerteti, valamint az iskola XVII. század eleji állapotát hosszabban taglalja MIKLEŠ, 1958.

¹⁹ A jegyzetek címe: „Nonnulla digna notatu ab Anno Chr. 1626.” *Matricula*, 168.

²⁰ Ld. a tanulmány bevezető szakaszát.

²¹ „Anno Salutis reparatae 1647. d. 11. Martii, Rectore scholae Novisoliensis existente M. Johanne Gracza Brizno Pannonio, sequentes studiosi Primae Classis Albo Scholae nomina inscripserunt...” *Matricula*, 354.

kad (ami az iskola ekkori bezárásával függ össze²²), és csak 1686-ban, Georg Peucker rektorral választásával indul meg újra. Pilarik János vezetése alatt, aki 1703/1704–1709 között igazgatta az iskolát, ismét megszakadni látszik az anyakönyv, bár az is lehet, hogy a háborús viszonyok miatt megcsappant a diákok száma. Ezt követi Bél Mátyás rektorsága (1710–1714): az anyakönyv eme részét (uo. 392–401.), illetve az utódja által felmért, előzőleg Bél által tanított első osztály tanulóinak aláírásait (402–404.) teszem közzé jelenleg. Bél az anyakönyv eddigi formáján több ponton is változtatott. Egyrészt bevezette azt a szokást, hogy az anyakönyvben legyenek feljegyezve az új rektor beiktatásának idején hivatalban lévő lelkészek, tanácstagok, patrónusok, valamint az iskola tanárai is; ezt szerencsére utódai is követték. Az is szembetűnő, hogy Bél igen részletes jegyzeteket írt a diákok neve mellé, nem fukarkodva a szarkasztikus és kemény minősítésekkel.

A Bélt követő rektorok alatt egészen 1758-ig folyamatos az anyakönyv (402–492.). 1758-ban egy újabb törés következett be: az ekkor választott új rektor, Matthias Thoman csak beiktatásának időpontját és az említett lelkész, tanácstag stb. névsort közli, a diákokat nem (uo. 494.). Ennek háttérében nyilván az áll, hogy 1757-ben vizsgálóbizottság járt a tanintézetben (főként az iskolával rivalizáló besztecebányai jezsuiták aknamunkájának köszönhetően), amelynek jelentése alapján az iskolát grammatikai osztályokra szorították le, megszüntetve a magasabb tanulmányokat folytató – és a rektor által tanított – *classis primát*.²³ Így az anyakönyv – ha ideiglenesen is, de – okafogyottá vált. A következő rektor, Georg Richter (1773–1776) a beiktatási adatok mellett jobb híján bejegyezte a grammatikai osztályok tanulóinak nevét (497.). Bár 1776-ban már újból engedélyezve volt a magasabb tárgyak tanítása,²⁴ Richter valamiért nem vezette tovább az anyakönyvet.²⁵ Az 1782-ben rektorral kinevezett Samuel Toperczer táblázatos módszert alkalmazott, és az összes diákot nyilvántartásba vette. Az egyes rubrikák tartalmazzák a diákok nevét, származási helyét, korát, osztályát, szüleinek társadalmi helyzetét és foglalkozását, a diák tervezett későbbi hivatását (!), valamint tanulmányi előmenetelét, magaviseletét és távozásának időpontját.²⁶ Toperczer 1783-ban távozott az iskola éléről, és utódai sajnos nem folytatták ezt a részletes kimutatást, ehelyett visszatértek a régi rendszerhez (uo. 504–515.). Az utolsó bejegyzések 1789-ből valók, ezután a matrikula ismeretlen okból megszakad.²⁷ Annyi bizonyos, hogy 1791-ben új igazgatója lett az iskolának Lovich Ádám Dávid személyében,²⁸ így a megszűnés

²² A bezárás körülményeire ld. ROSENAUER, 1876. 58–62.

²³ ROSENAUER, 1876. 104–105.

²⁴ ROSENAUER, 1876. 107.

²⁵ Csupán a beiktatásakor az iskolában talált diákok lejegyzéséig jutott. Valaki oda is írta a nevek alá: „NB. reliqua desiderantur a bono Viro!” *Matricula*, 497.

²⁶ A rubrikák: „nomen & patria”, „aetas”, „classis”, „conditio parentis”, „scopus” (!), illetve „profectus, mores & tempus discussus”. A táblázatot ld. *Matricula*, 499–502. Hasonló táblázatos rendszer – hasonló rubrikákkal – látható a pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvében. Ld. Tóth, 2007a 180.

²⁷ Schulek József másolatában néhány oldal kihagyással következik az anyakönyvbe beiratkozó diákok névmutatója (*Matricula Schul.* 145–165.) – ami Schulek saját munkája, az eredetiben nincs ilyen –, majd Glitz Miklós gimnáziumi tanár jegyzéke, amelybe a 3. osztály tanulói (a syntaxisták) írták be a nevüket 1728–1772 között (*Matricula Schul.* 169–204.). A 902 diákot tartalmazó jegyzék ugyancsak nem képezte az eredeti anyakönyv részét, hanem egy különálló dokumentum volt. Glitz jegyzékére még ld. ROSENAUER, 1876. 101., 103.

²⁸ ROSENAUER, 1876. 111.

összefügghet azzal, hogy Lovich nem, vagy valamilyen más formában folytatta a diákok regisztrálását.²⁹

A beszercebányai gimnázium és diákjai Bél rektorsága alatt az anyakönyv tükrében

Az anyakönyv, mint írtuk, a diákságnak csak egy vékony rétegét, az első osztályosokat tartalmazza, a nyilvánvalóan népesebb alsóbb osztályok diákjait nem. Ezért korszakunkban, azaz Bél igazgatósága (1710–1714) idején sem tudjuk vizsgálni a teljes diákságot, csak azt a 116 tanulót, akik e négy év alatt az első osztályba beíratkoztak.³⁰ Ám e rendelkezésre álló 116 diáknév, illetve az azokkal kapcsolatos Bél-féle jegyzetek alapján, az abban levő adatok elemzésével jónéhány fontos megállapítást tehetünk az akkori gimnáziummal kapcsolatban. Sőt, a rektor megjegyzéseiből az akkori evangélikus gimnáziumok viszonyrendszerére is vetül némi fény. Nem mellesleg azt is le kell szögeznünk, hogy a gimnázium eme időszakára messze az anyakönyv a leggazdagabb, sőt szinte az egyetlen forrás, egyéb adatok csak elvétve vannak a városi levéltárban.³¹

Bél beszercebányai rektorságának első két évében (1710–1711) még háborús állapotok voltak és pestisjárvány dühöngött. A rektor mindkettőre tesz utalást jegyzeteiben: az egyik diáknak maga ad tanúságlevelet „az utazással járó veszélyek miatt” (*ob itinerum pericula*) – amivel nyilván a rossz közbiztonságra utalt –, egy másik diákot jegyzete szerint a járvány akadályozott meg az iskolába való visszatérésben.³² A kezdeti áldatlan viszonyok ellenére diáklétszám tekintetében az iskola nem állt rosszul az időszakban. 1710-ben 47-en iratkoztak be a *classis prima*-ba, 1711-ben harmincan; 1712 elejétől 1713 októberéig 31 diák írta be a nevét az anyakönyvbe, októberben pedig, a vizsga után négy további diák lett az első osztályba áthelyezve. 1714-ben, Bél távozásáig (április 8.) újabb 11 diák iratkozott be

²⁹ Lovich egyébként már nincs benne a rektorok anyakönyvben lévő jegyzékében sem, az utolsó személy elődje, az 1787-ben kinevezett Samuel Sartor. *Matricula*, 340.

³⁰ Ld. a forrásközlést. A forrásban 125 sorszám van, de ez valójában csak 123, mivel két esetben elvették a sorszámozást: 44 helyett 45, 111 helyett 112 szerepel. (A következő rektor 22 diákot talált a Bél által átadott első osztályban – ezek névsorát is közöltem –, de ezek értelemszerűen mind szerepelnek korábban az anyakönyvben.) Azért beszélhetünk továbbá csak 116, és nem 123 diákról, mert 7 diák eltávozott, majd visszatért a gimnáziumba, így nevük duplán szerepel az anyakönyvben (ld. nr. 23–88., 25–89., 32–108., 36–92., 50–90., 52–78., 72–107.).

³¹ Bél életének és beszercebányai gimnázium történetének eme szakaszára a legfontosabb munkák: ROSENAUER, 1876. 94–97.; HAAN, 1879. 21–22.; SIPOS, 1962. 208–210.; Uő., 1984. 258–259. Mindezen szerzők nem ismerték az anyakönyvet. Részben már a matrikula alapján is közöl adatokat MIKLEŠ, 1984. Még ld. MARTULIAK, 2005. 29–32. Az utóbbi szintén használja az anyakönyvet, de csak egy-két adatot ragad ki belőle, így a kötet címét, és a Bél rektorsága alatti diáklétszámot (MARTULIAK, 2005. 30–31.). A gimnázium történetének szakirodalmáról általában tájékoztat: MARTULIAK, 2001.

³² Ld. nr. 39, 17. Tanulságos Sztrakóczy János esete, aki Bél leírása szerint 1712-ben Győrbe távozott a gimnáziumból, majd Pozsonyba ment, ahol három nap múlva meghalt, és mivel pestisre gyanakodtak, az evangélikus iskolát és templomot egyaránt bezáratták a városban (ld. nr. 79.). Ismeretes, hogy járvány időszakában rossz szemmel nézték az országban „kóborló” diákokat, mivel a pestis potenciális behurcolóit látták bennük. Ezért készült az 1738–1739-es diákösszeírás is, hogy a korszakban igen mobilis – gyakran félévente-évente, de akár rövidebb idő alatt is iskolát váltó – diákság felett a hatóság áttekintést nyerjen. FALLENBÜCHL, 1985. 3–4.

az osztályba.³³ Összehasonlításként: a késmárki gimnázium első osztályába 1711-ben 17 diák iratkozott be, 1712-ben ugyancsak 17, 1713-ban már csak 6, 1714-ben 9 diák;³⁴ a pozsonyi gimnázium első (legalábbis a rektor által tanított) osztályába 1714–1715-ben 55 diák, 1716-ban 25, 1717-ben 38, 1718–1719-ben – bár itt kissé bizonytalanok az adatok – 37 diák.³⁵ Az alsóbb osztályokról, illetve a teljes diákságról Bél rektorsága alatt csupán egyetlen adatunk van: az 1710–1711-es tanévben a tanulók száma megkétszereződött,³⁶ ami a *classis prima* adataival együtt Bél hatásos munkáját (és emellett a közállapotok időközbeni javulását is) mutatja.

Miként a pozsonyi líceumi anyakönyv esetében, itt is a diákok származási helye a legjobban „mérhető” adat, mivel ezt egy kivételtől eltekintve minden diák odaírta neve mögé. Ami a *települések szerinti* megoszlást illeti, 23 besztercebányai, 7 korponai, 6 zólyomi és 4 németlipcsei diák jutott el korszakunkban a legmagasabb osztályba; 3-3 diák iratkozott be a Zólyom vármegyei Breznóbányáról, Dobronyáról, Nagyszalatnáról, a Pozsony vármegyei Modorról, a Bars vármegyei Körmöcbányáról, a Liptó vármegyei Bocáról, illetve Győrből és Trencsénből, bár az utóbbi két esetben nem világos, hogy a városról vagy a vármegyéről van szó. Két diákot küldött a Turóc vármegyei Béla, a nógrádi Lónyabánya, a trencsényi Zsolna, a Zala vármegyei Bagonya, a Vas vármegyei Tissina, és a Zólyom vármegyei Szászfalu (a kettőnél kevesebb diákot adó települések felsorolásától eltekintünk).³⁷ Amint látható, nem meglepő módon az északnyugat-magyarországi városok – főként szabad királyi városok – polgárainak gyermekei vannak a legnagyobb létszámban a diákságon belül.

A *vármegyék szerinti* statisztika teljesebb képet nyújt a 116 első osztályos diákról. Zólyom vármegye magasan az első helyen áll 49 diákkal, mögötte a szomszédos Hont vármegye 10-11 diákkal, majd Vas vármegye következik 8 diákkal (az evangélikus vend diákoknak köszönhetően). 7 diákot küldött Trencsén és Pozsony vármegye, 4 diákot Turóc vármegye, 3-4 diákot Nógrád, 3-at Bars, Gömör, Győr, Liptó, Nyitra és Zala vármegye (utóbbiból ismét vend avagy szlovén diákok jöttek). Szepes vármegye 2 diákot, Sáros vármegye egyet küldött; 6 diák nem adta meg származási helyét, vagy azt nem sikerült azonosítani.³⁸ A fentiekből az látszik,

³³ 1710: nr. 1–47., 1711: nr. 48–77.; 1712–1713 okt.: nr. 78–108.; 1713 okt.–dec: nr. 109–112.; 1714 febr.: 113–123.

³⁴ *Matricula, Kesm.* 156–161.

³⁵ TÓTH, 2007a 195–205.

³⁶ ROSENAUER, 1876. 95.

³⁷ A diákok sorszáma szerint: Besztercebánya: nr. 1, 2, 3, 10, 14, 15, 20, 22, 29, 35, 36, 64, 68, 72, 73, 79, 80, 83, 94, 97, 115, 116, 117; Korpona: nr. 9, 28, 45, 60, 98, 102, 103; Zólyom: nr. 11, 23, 25, 49, 50, 63; Zólyomlipcse: nr. 6, 31, 41, 85; Breznóbánya: nr. 30, 37, 57; Dobronya: nr. 5, 119, 120; Nagyszalatna: nr. 52, 55, 69; Modor: nr. 18, 71, 114; Körmöcbánya: nr. 81, 95, 101; Boca: nr. 43, 46, 47; Győr: nr. 70, 112, 113; Trencsén: nr. 33, 34, 91; Béla: 38, 110; Lónyabánya: nr. 42, 44; Zsolna: nr. 48, 53; Bagonya: nr. 74, 75; Tissina: nr. 87, 121; Szászfalu: nr. 65, 82.

³⁸ Zólyom vm.: nr. 1, 2, 3, 5, 6, 10, 11, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 25, 29, 30, 31, 35, 36, 37, 40, 41, 49, 50, 51, 52, 55, 57, 58, 63, 64, 65, 68, 69, 72, 73, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 94, 97, 115, 116, 117, 119, 120; Hont vm.: nr. 9, 19, 28, 45, 54?, 60, 67, 76, 98, 102, 103; Vas vm.: nr. 4, 61, 87, 100, 109?, 111, 121, 122; Trencsén vm.: nr. 16, 33, 34, 48, 53, 84, 91; Pozsony vm.: nr. 17, 18, 26, 27, 71, 114, 118; Turóc vm.: nr. 24, 38, 99, 110; Nógrád vm.: nr. 42, 44, 54?, 105; Bars vm.: nr. 81, 95, 101; Gömör vm.: nr. 7, 8, 93; Győr vm.: nr. 70, 112, 113; Liptó vm.: nr. 43, 46, 47; Nyitra vm.: nr. 32, 39, 66; Zala vm.: nr. 74, 75, 123; Szepes vm.: nr. 96, 104; Sáros vm.: nr. 12; azonosíthatatlan: nr. 13, 56, 59, 62, 77, 106.

hogy a Zólyom vármegyeiek csaknem a felét teszik ki a diákoknak, tehát a gimnázium elsősorban a vármegyén belüli gyermekek oktatását látta el. Ez azonban nem feltétlenül az iskola kisebb jelentőségét mutatja, hiszen Zólyomban és a környező vármegyékben nagyszámú evangélikus élt, így nem csoda, ha elsősorban ezek gyermekei tanultak itt. Összehasonlításként adódik itt újból a pozsonyi gimnázium, ahol a Pozsony vármegyéből származó diákok csupán mintegy nyolcadát tették ki a diákságnak. Az iskolának általában sokkal nagyobb volt a vonzáskörzete: az északnyugati, jelentős evangélikus lakossággal rendelkező vármegyék mellett Komárom és Sopron vármegyéből, valamint Borsodból, sőt, még a Tiszántúlról is érkeztek diákok.³⁹ A Pozsony vármegyéből érkezők alacsony száma betudható annak, hogy a vármegyében ekkorra már aránylag kis számban voltak evangélikusok, mindazonáltal, a széles vonzáskörzet nyilvánvalóan Pozsony főváros jellegének, jobb földrajzi helyzetének (és az 1714–1719 közötti békésebb időszaknak) köszönhető.

A vizsgált 116 diák mindegyike evangélikus, legalábbis nem történik említés arról, hogy valaki más vallású lenne. Egy diáknak, Tobias Schneidernek Bél jegyzete szerint az apja katolikus volt, az anyja pedig evangélikus, és Besztercebánya tekintélyes polgárának, Georg Weisznek volt a mostohagyereke; az iskolából „biztonságosabb vidékre” küldték el, nyilván azért, mert a törvények szerint katolikusnak kellett volna keresztelni.⁴⁰ Elvileg lehetett volna református diákja az iskolának: a pozsonyi gimnáziumban Bél rektorsága idején hat ilyen diák volt.⁴¹ Valószínű azonban, hogy Besztercebánya szlovák és német lakossága (és diáksága) kevésbé vonzotta a református (magyar ajkú) ifjakat, mint Pozsony, ahol a magyar szó is gyakoribb volt. Persze a pozsonyi anyakönyv adataival való összehasonlítás csalóka is lehet, hiszen egy későbbi időszakról (1714–1719) van szó, ráadásul Bél ekkorra már feltehetőleg nagyobb hírnek és megbecsülésnek örvendett, mint besztercebányai rektorsága idején.

A besztercebányai diákság vizsgált részének társadalmi hovatartozását csak igen kis mértékben tudom felvázolni. Voltaképpen két fontos jellemzőt lehet megállapítani: nemesi származású alig fordul elő a csoportban (előneve, illetve egyéb életrajzi adatok alapján hét személyt lehet több-kevesebb bizonyossággal ide sorolni),⁴² valamint, hogy – amint már jeleztem – jelentős részben szabad királyi városokból, illetve mezővárosokból származnak a diákok. Ami a nemeseket illeti, a velük kapcsolatos jegyzetek olvasásakor az a benyomásom támadt, mintha „ki is lógtak volna a sorból”. Bél hármat közülük súlyosan elmarasztalt, sőt, divékújfalusi Ujfalussy László esetében a korszakban ismert epigrammát idézi, miszerint az embert az erény nemesíti meg, és ha az erény eltűnik, a nemesi cím is semmivé lesz.⁴³ Talán nem helytelen az az állítás, hogy a diákság alapvetően polgári közegebe nehezen illeszkedtek be a nemesifjak. Igen szembevetendő egyébként a különbség e téren a besztercebányai és a pozsonyi iskola között: a pozsonyi gimnázium

³⁹ TÓTH, 2007a 186.

⁴⁰ Ld. nr. 19.

⁴¹ TÓTH, 2007a 186.

⁴² Ld. nr. 52, 59, 62, 77, 84, 106, 122. A 84. és 122. számú diákot azért tudtuk ide sorolni, mert később a pozsonyi gimnáziumban tanultak tovább, ahol feljegyezték származásukat.

⁴³ A három elmarasztalt: 52, 59, 77, közülük Ujfalussy: nr. 59.

zium 1714–1719 közötti első osztályosainak csaknem egyharmada nemes.⁴⁴ Bár a későbbi években Besztercebányán is nő a nemesifjak száma, a markáns különbség legfőbb oka mindenképpen az országgyűléseknek, kormányhivataloknak helyet adó Pozsony fővárosi jellege, amelyet a nemesség politizáló része (országgyűlési követek stb.) jól ismert.

Bél diákokhoz fűzött jegyzeteinek állandó eleme a diák távozásának oka, körülményei és célja: ez persze szoros összefüggésben jelenik meg a diák tanulmányi előmenetelének, illetve magaviseletének értékelésével. Ezek az adatok is sokat elárulnak az iskola akkori helyzetéről.⁴⁵ Hogy a „legkívánatosabb” távozási okkal, az egyetemi tanulmányokkal kezdjük: a 116 diákból kilenc diák ment *közvetlenül* egyetemre Bél jegyzetei szerint: négy Halléba, három Jénába, kettő Wittenbergbe.⁴⁶ Ez meglehetősen alacsony számnak tűnik, megjegyzendő viszont, hogy jelen ismereteim szerint a 116 diákból *összesen* 22 folytatta közvetlenül vagy *később* egyetemen a tanulmányait, vagyis tizenhárman nem rögtön besztercebányai tanulmányaik után, hanem néhány év múlva, más gimnáziumokban folytatott stúdiuumokat követően indultak valamely német „akadémiára”.⁴⁷ Az utóbbiak közül hat diák jelentkezett Wittenbergbe, öt Jénába, és kettő Lipcsébe. Wittenberggel kapcsolatban beszédes, hogy a besztercebányai iskolából Bél rektorsága idején közvetlenül csupán két diák ment az evangélikus ortodoxia fellegvárába (más gimnáziumi tanulmányok után viszont hatan választják egykori diákjai közül), de még ennél is beszédesebb, hogy amikor Bél a pozsonyi gimnáziumot vezeti, ötéves rektorsága alatt egyetlen diák sem ment oda.⁴⁸ Ennek fényében nem tűnik üres rágalomnak az a Bél ellen terjedő vád, amelyről Mitsinsky János nyustyai lelkész, Bél barátja informálta a jeles tudóst: hogy tudniillik a wittenbergi akadémia gyűlöletét csepegteti bele pozsonyi diákjaiba, és gyülekezeténél hátráltatja a Wittenbergben tanulni akarók ügyét.⁴⁹

Sokat elárul az iskoláról az is, hogy milyen más gimnáziumokba távoztak az egyes tanulók, pontosabban, hogy ezt Bél miképpen kommentálja. Győrbe mentek öten, Eperjesre négyen, Sopronba hárman, Selmecebányára és Rimaszombatra ketten, Késmárkra, Körmöcbányára és Losoncra egy-egy diák.⁵⁰ A győri evangélikus iskolára⁵¹ Bélnek egy rossz szava sincsen, csak annyit jegyez meg Tomka

⁴⁴ TÓTH, 2007a 186–187.

⁴⁵ Az alábbi elemzésben a diákoknak az iskolából való első távozásának közvetlen okát vizsgáltuk meg (mint írtam, heten elhagyták az iskolát, majd visszatértek). Emellett Bél megjegyzéseit használtam fel, tehát aszerint osztályoztam, hogy ő miként látta a távozás okát, illetve mit tudott róla. (Néhány esetben más forrásokat is felhasználtam a távozás okának megállapításához, de ezt külön tárgyalom, elválasztva a Bél-jegyzetek alapján készített osztályozástól.) Mindenkit egy kategóriába vettem fel, ezért ha a diák távozásának oka több kategóriába is beleillik, ilyenkor súlyozni voltam kénytelen (pl. ha fegyelmi okokat és más iskola választását említi Bél a távozás okaként, az utóbbit tartottuk lényegesebbnek). Nem vettem bele az elemzésbe a nem Bél által írt, kései anyakönyvi bejegyzéseket.

⁴⁶ Halle: nr. 2, 3, 4, 111; Jéna: 10, 14, 15; Wittenberg: 48, 61.

⁴⁷ Akik nem közvetlenül besztercebányai tanulmányaik után mentek egyetemre: Wittenberg: 5, 49, 51, 58, 60, 101; Lipcse: 19, 68; Jéna: 23, 50, 112, 118, 122.

⁴⁸ TÓTH, 2007a 187–188.

⁴⁹ Ld. Mitsinsky János levelét Bél Mátyásnak. Rahó, 1724. febr. 15. In: BÉL, 1993. nr. 212.

⁵⁰ Győr: nr. 23, 25, 50, 68, 79; Eperjes: 20, 36, 51, 52; Sopron: 43, 49, 53; Selmecebánya: 56, 75; Rimaszombat: 81, 117 (M nr. 21.); Körmöcbánya: 69; Késmárk: 73; Losonc: 80.

⁵¹ A győri gimnáziumra a korszakban néhány szavas összefoglalás: SZELÉNYI, 1917. 113.

Szászky Jánosnál, hogy a diák a magyar nyelv megtanulása végett (*ediscendae linguae Hungaricae causa*) ment oda (nr. 50.). Valószínű, hogy az odamenő diákok elsődleges célja éppen a nyelvtanulás volt.⁵² Jellemző még, hogy az összes Győrbe tartó diák „tisztességgel” (*honeste*) távozik Bél megjegyzése szerint, vagyis elmeneteléről értesítette a rektort, aki jóváhagyta döntését. A győri iskolával való jó viszony – hiszen az összes diák Bél jóváhagyásával ment a Rába-parti városba – annak tudható be, hogy ott ekkoriban a Bélhez hasonlóan pietista elveket valló Torkos András volt az evangélikus lelkész, aki 1707-ig a gimnázium rektora volt.⁵³ A soproni iskola sem kap rossz „minősítést” Béltől, igaz, az ide távozó diákoknak már nem mindegyike hagy szép emléket maga után: Samuel Wozar, aki a rektor szerint öntelt, éppen a vizsga előtt ment el a nyugat-dunántúli városba (nr. 43.). Érdekesség, hogy az egyik diák, Matolai (Matula) Márton német nyelvtanulás céljából keresi fel Sopront (nr. 53.): ezek szerint erre az elszlovákosodott Besztercebánya már nem volt alkalmas. A soproni iskola mellett szólt, hogy 1682 óta viszonylag zavartalanul és folyamatosan működött: ettől kezdve a felkészült, és az iskola számára tantervet készítő Fridelius János volt a rektora, 1712 után pedig Deccard János Kristóf, Bél barátja és munkájában segítőtársa irányította.⁵⁴

Egészen más a helyzet az Eperjesre távozókkal. Bél Droppa Andrásról – akinek a leghosszabb bűnlajstroma van – (nr. 36.) írja, hogy szülei és tanárai akarata ellenére elhagyta az iskolát és meglátogatta „az eperjesi gimnázium romjait” (*rudera Gymnasii Eperiensis visurus*). A másik három diák Bél szerint a vizsga előtt, illetve az elől „menekült” Eperjesre. A város iskolája ekkor valóban kétségbeejtő helyzetben volt⁵⁵ – annál is furcsább, hogy ennek ellenére négy diák is ide ment tanulni.

A selmechányai evangélikus gimnáziumba két diák távozott. Bél mind az elmenőkről, mind pedig a gimnáziumról rossz véleménnyel volt. Az egyik diák, Adamus Raphanides (nr. 56.) szerinte a tanulmányokra alkalmatlan (*ad studia ineptus*), továbbá nem bírta elviselni a Bél-féle rendszabályokat, ezért mondvacsinált okból elment a gimnáziumból, és „megszerette a selmechányaiak laza fegyelmét” (*Schemnitziensium laxam disciplinam adamavit*). A másiktól, Chorváth Jánosról (nr. 76.) csak annyit ír – mintegy fokozva előbbi kijelentését –, hogy a tudományokra „tökéletesen alkalmatlan” (*ad litteras ineptissimus*), és hogy a rektortól való búcsúzás nélkül elment Selmece. Kíérezni a jegyzetből Bél véleményét: Chorváth „oda is való”. Sajnos nem tudjuk, hogy igaz-e Bél vádja a selmeci gimnázium „laza fegyelmét” illetően, ugyanis a korszakból jóformán csak a rektorok nevei ismertek.⁵⁶

⁵² Itt jegyezzük meg, hogy két diáknál csak annyi van feltüntetve, hogy „a magyarokhoz ment” (nr. 22, 65). Nem tartjuk kizártnak, hogy ez automatikusan a győri gimnáziumot jelentette.

⁵³ Torkos Andrásra összefoglalólag ld. ZOVÁNYI, 1977. nr. 3040, ill. CSEPREGI, 2000. passim.

⁵⁴ A soproni gimnáziumra a XVIII. században általában ld. NÉMETH, 2007. Fridelius Jánosra és tantervére ld. NÉMETH, 2007. 50–61.; Deccardra NÉMETH, 2007. 62–70.; Bél és Deccard viszonyára ld. TÓTH, 2008b 33.

⁵⁵ Amikor Bél azt írta, hogy az eperjesi iskola „romokban hever”, egyáltalán nem túlzott. 1710-ben a pestis Eperjesen 3000 embert ragadott el, köztük a rektort, Rezik Jánost; utóda, Matthaoides Sámuel üresen találta az iskolát. Alig kezdődött el újra az élet az iskolában, amikor 1711 szeptemberében Eleonóra özvegy császárné parancsára az eperjesi evangélikusoknak át kellett adniuk belvárosi épületeiket, és a külvárosba kellett települniük; a tanítás az új épület felállításáig magánházakban folyt. VANDRÁK, 1867. 15–16.; MOLNÁR, 1881. 347–353.; HÖRK, 1896. 91–95.; GÖMÖRY, 1933. 26–29.

⁵⁶ BREZNYIK, 1883–1889. I. 198–203.

Késmárk esetében különleges helyzetben vagyunk, hiszen ismerjük a gimnázium anyakönyvét.⁵⁷ Az ottani matrikulából kiderül, hogy azon az egy diákon kívül, akinél ezt Bél jelezte, még négy másik diák ment el a szepesi város iskolájába.⁵⁸ Vagyis arányait tekintve elég sokan jelentkeztek ide, ami azt jelzi, hogy a késmárki gimnázium – bár, mint láttuk, jóval kevesebb diákkal, de – eredményesen működött. Az iskola rektora időszakunk elején Keil János, aki 1710-ben pestisben halt meg, majd 1711-től a Wittenbergben tanult, később Béllal levelezésben álló, és neki segítő Bohus György, aki megalapította az iskolai könyvtárat, illetve bevezette az anyakönyvezést az első osztály számára.⁵⁹ Rimaszombaton – ahová két diák távozott – református gimnázium működött, de történetéről korszakunkban alig van adat: annyi bizonyos, hogy 1715-ben terjedelmes iskolai törvények készültek, amelyek tartalmából a felsőbb osztályok létezésére lehet következtetni.⁶⁰ A református gimnázium és a magyar nyelven írott törvények ismeretében nem meglepő, hogy az egyik ide távozó diák, Elias Zacharides a magyar nyelv tanulása miatt ment ide (ld. M nr. 21.).

Az egy-egy diákot „átcsábító” tanintézményekről (Körmöcbánya, Losonc) kevés információnk van, és még abban sem lehetünk biztosak, hogy Bél az itt működő iskolákban való tanulást értette a diák távozási céljaként. A körmöcbányai gimnázium – állítólag – a Rákóczi-szabadságharc után feléledőben volt, és nagygimnáziummá alakult, így elméletileg fogadhatott diákokat, akár első osztályosokat is.⁶¹ A nógrádi Losoncon erős református gyülekezet és gimnázium volt,⁶² így nem csoda, hogy az ide távozó diáknak szintén a magyar nyelv tanulása volt a célja (nr. 80.), mint fentebb Elias Zacharidesnek.

Végül, a diákok további tanulmányait illetően megemlítendő, hogy Bél beszercebányai diákjai közül később, 1714–1719 között tizenheten felkeresték a neves tudós által vezetett pozsonyi iskolát is.⁶³ A tekintélyes szám azt mutatja, hogy Bél a diákjai jelentős részére tudott hatni, és sokan az ő osztályában akartak tanulni később is. Talán ez jelzi legjobban Bél pedagógiai sikerét.

Sokan nem folytatták tanulmányaikat, hanem valamilyen hivatást, mesterséget választottak. Különösen nagy számban lettek kisebb városok, települések iskoláiban rektorok, iskolaigazgatók vagy rektorhelyettesek, szám szerint nyolcan. Hatan szüleik akarata, vagy halála miatt voltak kénytelenek otthagyni az iskolapadot, és átvenni otthon a gazdaságot (műhelyt stb.), sőt, többen családot is alapítottak közülük. Két diákról az áll az anyakönyvben, hogy valamilyen közhivatalt (?) vállaltak (*Politiae se dedit, Polytiam aditurus*). Ketten – kissé meglepő módon – vargák (vagy csizmadiák) lettek, talán az atyai mesterséget folytatva ezzel. Egy személyről írja Bél, hogy a kereskedő mesterséget választotta. Egy diák magántanár lett neme-

⁵⁷ *Matricula Kesm.* (ld. a rövidítésjegyzéket!)

⁵⁸ A Bél által említetten (nr. 73.) kívül: 30, 36, 67, 91. Ld. még a hozzájuk fűzött jegyzeteket.

⁵⁹ Az időszakra ld. PALCSÓ, 1893. 18–22., a rektorokra ld. PALCSÓ, 1893. 18. Bél és Bohus kapcsolatára ld. TÓTH, 2007b I. 98. Az anyakönyvre ld. fentebb.

⁶⁰ BODOR, 1899. 9–10.; az iskolai törvényeket ld. BODOR, 1899. 29–48., különösen 30.

⁶¹ HLATKY–SCHRÖDER, 1896. 104–105.; MÉSZÁROS, 1988. 210.

⁶² A gimnázium biztosan működött a XVIII. század elején. AMBRUS, 1885. 4–5., ZOVÁNYI, 1977. nr. 1735.

⁶³ E diákok: nr. 22, 23, 34, 50, 72, 73, 84, 86, 87, 95, 100, 112, 113, 115, 118, 121, 122. Még ld. a hozzájuk fűzött jegyzeteket.

sifjak mellett, egy másik jogász. Egy diák később Besztercebányán kántori posztot vállalt, egy pedig Erdélybe ment, talán tanítani, vagy lelkészkedni.⁶⁴

Jónéhány esetben prózaibb, vagy éppen csekély (illetve semmilyen) információval kell beérnünk a távozás okára vonatkozóan. Említettük már azt a diákot, aki apja katolikus volta miatt fejezte be itteni tanulmányait; egy másik a szálláshely hiánya miatt volt kénytelen elmenni az iskolából. Egy betegség következtében távozott, egy másik meghalt. Emellett tizenháromról csak annyit tudni, hogy tisztességgel (*honeste*) vagy engedéllyel (*cum venia* stb.) távoztak. 31 diák távozásának okát, illetve körülményeit nem jegyezte fel a rektor.⁶⁵

Utoljára hagytam azokat, akiknek besztercebányai tanulmányai meglehetősen kudarccal végződtek. Nagy számban távoztak fegyelmi gondok, vagy – legalábbis Bél szerint – a tanulmányokra való alkalmatlanságuk miatt a gimnáziumból. 18 diáknál léptek fel ilyen problémák,⁶⁶ de a szám ennél is nagyobb, mivel sokan fegyelmi vétségek – vagy, mint fentebb láttuk, a vizsgától való félelem – miatt mentek más iskolába, vagyis végeredményben szintén ide (is) tartoznak. Az iskolaváltókkal kiegészülve a diákok mintegy egynegyede „morzsolódott le”. Nem tudni, hogy ez soknak számít-e: Bél pozsonyi rektorsága idejéből ugyanezen szám 18 fő, és jóval magasabb diáklétszámnál (155), vagyis itt már nem szóródott ki annyi diák. Bél egy-két „besztercebányai” megjegyzéséből látszik, hogy ő is tudatában volt szigorának. Fentebb már láttuk: maga írja, hogy egy diák elviselhetetlennek tartotta a rendszabályokat, és ezért ment a kevésbé szigorú selmeci gimnáziumba. Egy másikról hasonlót jegyez meg: Mazari Kristóf – Bél megfogalmazása szerint – „rendszabályaink szigorúbb fegyelmét és a tudományokat megutálva” (*Disciplinam Legum nostrarum strictiorem & meliores litteras perosus*) ment el Eperjesre (nr. 51.). Az mindenesetre látszik, hogy Bél rektorsága alatt – a lemorzsolódás ellenére – a besztercebányai gimnázium stabilizálódott és elég magas diáklétszámot ért el.

Tanárok és diákok, barátok és ellenségek: az anyakönyv és Bél Mátyás besztercebányai ismeretségei

Amint arra fentebb utaltunk, az anyakönyv adatai sok információt szolgáltatnak Bél besztercebányai működésének, illetve kapcsolatrendszerének kutatásához. Különösen szerencsés, hogy a jeles tudós a beiktatásakor feljegyezte az iskola és az egyház vezetőit, illetve az iskola világi támogatóit. Így ugyanis nemcsak a diákok

⁶⁴ Iskolamester (rector), vagy rektorhelyettes lesz: nr. 6, 7, 8, 12, 13, 21, 42, 74; szülő halála miatt, szü-lők akaratából megnősül/átveszi a gazdaságot, abbahagyja a tanulást: nr. 17, 18, 33, 35, 41, 58; köz-hivatal (?): nr. 9, 62; csizmadia: nr. 64, 97; kereskedő: nr. 26; magántanár: nr. 60; joggyakornok (pat-varista) lesz: nr. 24; kántor: nr. 1; Erdélybe megy: nr. 31.

⁶⁵ „Biztosabb helyre” távozik, apai katolikus származása miatt: nr. 19; szálláshely hiánya miatt távozik: nr. 47; megbetegszik: nr. 63; meghal: nr. 37; tisztességgel/engedéllyel távozik: nr. 20, 32, 39, 54, 57, 67, 83, 87, 91, 99, 100, 101, 121; távozás oka/körülményei nem lettek írásba foglalva: nr. 11, 16, 34, 70, 71, 82, 84, 86, 94, 95, 96, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123.

⁶⁶ Rossz magaviselet miatt (pl. italozás, könyvlopás, gúnyvers írása tanár ellen), vagy ismeretlen okból – búcsú nélkül – távozik vagy megszökik: nr. 5, 27, 28, 29, 44, 46, 66, 72, 76, 85, 93; tanulásra alkalmatlan, tanulni nem szeret: nr. 30, 38, 40, 45, 55, 59, 77.

között lehet vizsgáldni ismeretségei után, ahogyan azt a pozsonyi matrikula esetében tettem,⁶⁷ hanem a tanári kar és a városi evangélikus elit körében is. Például az általa lejegyzett „méltóságnévsor” két tagja, az alább tárgyalandó ifj. Burius János és Moller Károly Ottó sejthető amögött, hogy elnyerte a rektorságot Besztercebányán. Emellett a diákok közül többen később ilyen-olyan módon újra kapcsolatba kerültek vele, ami nyilvánvalóan a besztercebányai ismeretségből indult ki. Különös figyelemmel vizsgáltam, hogy egy-egy diák később részt vett-e Bél országleíró munkájának, a *Notitiának*⁶⁸ a készítésében. Tapasztalatom ugyanis az, hogy Bél sok egykori diákját bevonta az adatgyűjtésbe, kihasználva a tanárságával járó, nagyszámú egykori tanítványát felölelő kapcsolati hálóját.

Ifjabb Burius János a neves egyháztörténész, id. Burius János fia és tudományos munkásságának folytatója volt.⁶⁹ 1710-ben, Bél rektorra választásakor „német tanfelügyelő” (*scholarcha Germ.*), egyben a német gyülekezet lelkésze.⁷⁰ Korábban az iskola vezetője volt: az anyakönyv szerint 1696. április 12-én hívták meg, és június 20-án nevezték ki rektornak az iskola élére.⁷¹ Tanára volt Bélnek, aki először 1695–1696-ban, majd 1702–1704-ben volt az iskola tanulója,⁷² utóbb, 1702-ben (Burius rektorsága alatt) első osztályos diákként beiratkozott az anyakönyvbe.⁷³ Magát Buriust valamikor 1702–1704-ben választották német lelkésszé; utóda, Pilarik csak 1704-ben lett rektor az anyakönyv tanúsága szerint.⁷⁴ Bizonyos, hogy Buriusnak szerepe volt abban, hogy a város meghívta Béli társigazgatónak (*conrector*) 1708-ban,⁷⁵ ahogy vélhetően abban is, hogy Pilarik halála után (1709) Bél lett az iskola rektora. Bél jó viszonyban volt Burius Dániellel, az előbbi testvérével is, aki üdvözlőverset írt Bél *Historiae linguae Hungaricae...* című nyelvtörténeti tervezetéhez.⁷⁶ Ifj. Burius János 1712 márciusában hunyt el.⁷⁷

Moller Károly Ottó (1670–1747) jeles besztercebányai orvos volt;⁷⁸ az anyakönyvben 1710-ben a tanácstagok és patrónusok között szerepel.⁷⁹ Bél Mátyást patronálta

⁶⁷ TÓTH, 2007a 189–193.

⁶⁸ BÉL, 1735–1749(?). A vármegyeleírások szerint felépülő munkának csak egy töredéke, 11 vármegyeleírás jelent meg nyomtatásban (ebből egy, Szepes leírása a *Prodromus*ban. BÉL, 1723. 69–124.) A kéziratban maradt leírásokra és sorsokra ld. TÓTH, 2007b. A *Notitiára*, és a kéziratban maradt leírások tervezett kritikai kiadására legújabbán ld. TÓTH, 2008a

⁶⁹ Id. Burius János és fiai, ifj. Burius János és Dániel irodalmi, irodalomtörténeti munkásságára ld. TARNAL, 1971. 44–76.

⁷⁰ *Matricula*, 392.

⁷¹ *Matricula*, 382. Rektori működésére ld. ROSENAUER, 1876. 83–94.

⁷² HAAN, 1879. 12–14.

⁷³ Neve mellett van egy rövid életrajz is, későbbi bejegyző készítette: „Matthias Bél [!] Očoviensis. Anno 1704. Halam profectus est. Ubi triennio studiis academicis insumpto, Magdeburgum in Coenobii B. Virg. Mariae evocatur Informator Lycei 1707. Inde in patriam redux 1708. primum Conrector mense Iulio, deinde Pastor ad Elisab. Neosol. utriusque Nationis creatur 1709. Pastoratu motus, tandem Rector 1710. 12. [Martij]. Obiit Posonii 1749.” *Matricula*, 386.

⁷⁴ *Matricula*, 389.

⁷⁵ Bél 1708. július 17-én kelt válaszlevelét a városnak ld. BÉL, 1993. nr. 5. A meghívásra még ld. ROSENAUER, 1876. 94.

⁷⁶ SZELESTEI, 1989. 59., 62.

⁷⁷ TARNAL, 1971. 49.

⁷⁸ Életré legbővebben ld. WESZPRÉMI, 1960. 230–236.

⁷⁹ *Matricula*, 392.

tanulmányában, továbbá gyámja volt Herman Andrásnak, Bél sógorának is.⁸⁰ Az orvostudomány és a természettudományok iránt érdeklődő, sőt azokban elmélyedő Bél Mátyás nagy szerepet szánt a természetföldrajznak országleírásában, ezért Mollert is bevonta a *Notitia* munkálataiba. Megkérte a jeles orvost – aki rendszeresen látogatta a magyarországi gyógyfürdőket –,⁸¹ hogy készítsen leírást a szklenói és vihnyei fürdőről, amelyeket Bél latinra fordítva megjelentetett a *Prodromus*ban, országtörténeti műve előfutárában.⁸²

Matolai János szereplése az anyakönyvben talán a legfontosabb adat Bél kapcsolatrendszer szempontjából, ugyanis később Matolai az akkori rektor elsőszámú munkatársa lett. A matrikula, illetve Bél bejegyzése szerint (nr. 49.) „tisztességesen távozott”, és elbocsátatott Sopronba, 1711. szeptember 16-án. Soproni tanulmányai után a wittenbergi egyetemre iratkozott be 1715. június 4-én, ahol a teológiai fakultást választotta.⁸³ 1717. április 16-án a tübingeni egyetemre ment, ahol származására nézve azt írta, hogy *Ungarus, Sempr.*, vagyis soproni illetőségű.⁸⁴ Ez azonban a tanulmányi helyét jelentette, ahogy azt máshol is láthattuk. Matolai óriási munkát vállalt a *Notitia* elkészítésében – az egész országban gyűjtött adatokat, és sok vármegyeleírás alapszövege tőle való –, de kapcsolata Béllal később megromlott.⁸⁵ Az viszont már bizonyos, hogy kettejük ismeretsége Besztercebányán kezdődött.

Tomka Szászky Jánosról (1692–1762), illetve a *Notitia* elkészítésében játszott szerepéről már részletesen írtunk a pozsonyi anyakönyv kapcsán, ugyanis a hűséges diák Pozsonyban is tanult Bél Mátyás keze alatt.⁸⁶ A besztercebányai anyakönyvben való szereplése (nr. 50, 90, M nr. 4.) nem okoz meglepetést, hiszen már korábban is ismert volt, hogy 1711-ben, majd Győrből való visszatérése után, 1712-től egészen 1717-ig az iskola első osztályos tanulója volt.⁸⁷ Bél itt is, miként Pozsonyban, nagyon jó véleménnyel volt róla: „kiváló jellemű ifjúnak” (*optimae indolis iuuenis*) nevezi őt megjegyzésében (nr. 50.).

Thurzó János neve mellett az anyakönyvben az áll, hogy szülei olykor akadályozták tanulmányában (valószínűleg gyakran hazahívták), majd 1713-ban tisztességesen elbúcsúzva elment Csetnekre (nr. 58.). Nem tudjuk, hogy a Gömör vármegyében lévő Csetneken mit csinált; esetleg iskolamesterséget vállalt. 1714-ben, már Bél távozása után visszatért a gimnáziumba.⁸⁸ A wittenbergi egyetemre 1719.

⁸⁰ SZELESTEI, 1989. 63.

⁸¹ WESZPRÉMI, 1960. 232.

⁸² Bél így ír az előszóban: „*Carolus Otto Mollerus... Sklenenses et Vihmensens Thermas, vernacula descripsit; quem ego postea laborem, non modo latinitate donavi, sed auxi etiam, quippe, saepius in iis ipsis thermis, valetudinis caussa, diversatus.*” BÉL 1723 Praef. §. XI.

⁸³ TAR, 2004. nr. 3386.

⁸⁴ TAR, 2004. nr. 2971.

⁸⁵ Matolai Jánossal, illetve a *Notitia* elkészítésében játszott szerepével bőségesen foglalkoztam disszertációmban. Ld. TÓTH, 2007b I. 74–86.

⁸⁶ TÓTH, 2007a 192–193.

⁸⁷ TÖRÖK, 2004. 7.

⁸⁸ *Matricula*, 405.

november 15-én iratkozott be.⁸⁹ Később Necpálon lett lelkész – mint a kései bejegyzés is közli –, majd Trencsénben tanító, és segített Bélnek Trencsén vármegye leírásának elkészítésében, bár e segítség részletei nem tisztázottak.⁹⁰

Hruskovics Sámuel (1700 k.–1748) vitte talán a legtöbbre Bél besztercebányai diákjai közül: 1732-től lelkész lett Besztercebányán, 1744-ben pedig a bányai kerület püspökké választotta.⁹¹ Személyéről érdekes adatokat tudhatunk meg az anyakönyvből (nr. 60.): Bél jegyzete szerint „belegabalyodott” (*irretitus*) Radvánszky János gyermekeinek – Lászlónak és Györgynek⁹² – a szolgálatába vagy nevelésébe, ezért 1712 januárjában eltávozott, de ugyanabban az évben, szeptemberben visszatért. A rektor láthatóan nem helyeselte Hruskovics nevelősködését, és megjegyzésében hozzátette, hogy a diák „teljes mértékben magasabb tudományokra termett” (*homo plane ad meliores litteras natus*). Rektorsága idején tehát Bél kedvelte fiatal tanítványát. Hruskovics Bél távozása után is a gimnázium tanulója maradt (M nr. 1.), majd 1717. március 16-án beiratkozott a wittenbergi egyetemre.⁹³ 1719-ben hazatérve újból nevelősködött, majd 1720-ban Egyházmaróton foglalt el lelkészi állást;⁹⁴ 1732-ben kezdődött fent már említett ragyogó karrierje.

A személye mégsem ezért érdekes, hanem a közte és Bél között évekig folyó, Bél levelei alapján meglehetősen indulatos és méltalan polémia miatt. Az ellenségeskedés oka Bél pietista szemlélete lehetett, ami az ortodox Wittenbergben tanult Hruskovics szemében – és általában a honi evangélikusok nagy része előtt – veszélyes és tiltandó újításnak számított. Hruskovics előbb Bél bibliakiadását támadta, majd 1725-ben azzal is megvádolta a pozsonyi tudóst, hogy ő áll a Helytartótanács által kiadott, az evangélikusok külföldre utazásának tiltását és a szuperintendensi tisztség vizsgálatát tartalmazó rendeletek hátterében. E nyilvánvalóan hamis vád mögött rendkívüli indulatok sejthetők, amelyek okai egyelőre – a pietizmus miatti ellentétén túl – nem ismertek. Természetesen Bél is keményen védekezett, számos ismerősének beszámolt Hruskovics vádaskodásáról, nem fukarkodva az erős jelzőkkel sem.⁹⁵

Meglepő, hogy három év múlva, 1728. január 15-én – „az időközben történt nagy háborúságok után” (*post tantas, quae intercesserunt tempestates*), mint maga

⁸⁹ TAR, 2004. nr. 3422. Bizonyosan róla van szó, mivel az egyetemi anyakönyvben is radványinak nevezi magát.

⁹⁰ Elsőként Pavel Horváth említi, hogy Thurzó készített volna *Descriptio Comitatus Trenchiniensis* címen egy leírást Bél számára, amely kézirat állítása szerint az OSZK-ban található. HORVÁTH, 1983. 233. Ám ilyen kézirat nincs az OSZK-ban, illetve van ugyan egy kézirat ilyen címmel, de az XIX. századi, továbbá semmi nem utal Thurzó szerzőségére. Ld. OSZK Kézirattár, Fol. Lat. 3804. VII. köt. Egy másik szlovák történész, Milan Šišmiš egyrészt megismétli Horváth állítását, miszerint az OSZK-ban lenne Thurzó kézírata, másrészt viszont idéz bizonyos dokumentumokat (Thurzó János XIX. századi életrajzát), amelyek szerint 1721-ben Thurzó térképeket, 1731-ben pedig Trencsén vármegye teljes leírást küldte el Bélnek Pozsonyba. ŠIŠMIŠ, 1987. 309–311.

⁹¹ Életére és személyével kapcsolatos további irodalomra ld. SZINNYEI, 1891–1914: *Hruskovicz Sámuel*; ZOVÁNYI, 1977. nr. 1222.

⁹² A két Radvánszky fiú később a pozsonyi iskola tanulója lett. TÓTH, 2007a nr. 87, 88. Még ld. TÓTH, 2007a 193.

⁹³ TAR, 2004. nr. 3404.

⁹⁴ ZOVÁNYI, 1977. nr. 1222.

⁹⁵ Bél és Hruskovics egyháztörténeti szempontból is igen tanulságos viszályáról – amelyről itt helyhiány miatt nem áll módomban hosszabban beszámolni – Bél alábbi levelei tájékoztatnak: BÉL, 1993. nr. 193, 214, 217, 278, 280, 281, 282, 285.

is fogalmazott – Bél levelet írt Hruskovicsnak, és azt kérte tőle, hogy Hont vármegye leírását mihamarabb folytassa és küldje el neki; a leírás módszerét is eljuttatta hozzá. Megrendítő a búcsúmondát: „Élj boldogul és éleszd fel irántam való régi szereteted” (*Vale et pristinum tuum erga me amorem excita*).⁹⁶ Talán a régi jó tanár–diák viszonyra akart ezzel visszautalni. E levél rendkívül jól érzékelteti, hogy Bélnek milyen fontos volt a *Notitia*: a mű elkészítése érdekében még esküdt ellenségeinek is hajlandó volt békejobbot nyújtani.

* * *

A forrásközlésben az anyakönyv ama lapjait publikálom, amelyek a Bél rektorsága idején az első osztályba beíratkozó diákokat tartalmazzák (*Matricula*, 392–401.), majd folytatólagosan ama oldalakat, amelyeken Johannes Major, a soron következő rektor által az első osztályban „talált” diákok aláírásai szerepelnek – ők alkották ugyanis Bél Mátyás osztályát távozásakor (*Matricula*, 402–404.). Félkövér betűtípussal szedtem a sorszámot, valamint a diák aláírását, illetve az általa írt egyéb adatokat (származási hely, nemzetiség, vagy inkább állampolgárság – *Hungarus* –, beíratkozás időpontja). Ezt követi normál betűtípussal Bél (vagy Major) saját kezű megjegyzése a diák neve mellé. Végül kurzívval szedtem a Bél (vagy Major) távozása után keletkezett, késői bejegyzéseket, amelyek a diák életének további adatait tartalmazzák (pl. halál ideje, az illető hivatása halálakor). A sorszámozással kapcsolatban megjegyzendő, hogy négy esetben is hiba csúszott bele: 44 helyett 45, illetve 111 helyett 112 van az eredeti szövegben (ld. *Matricula*, 396, 400.), továbbá a Major-féle listában is van két hiba (*Matricula*, 403.). Mivel az ilyen hibák minden szempontból zavaróak, a sorszámozást korrigáltam, így 125 helyett csak 123 bejegyzés szerepel forrásközlésemben az anyakönyvben (a Major-féle listában pedig 24 helyett 22). A diákokra sorszámmal alapján hivatkozom. Az egyszerű sorszám (pl. nr. 90.) a Bél rektorsága alatti diákságot jelöli, míg a nagy „M” betűvel ellátott sorszám (pl. M nr. 1.) a Johannes Major által készített listában szereplő bejegyzést. A „*Matricula*” hivatkozás „nr.” nélküli számmal az anyakönyv valamely lapjára mutat (pl. *Matricula*, 390.).

Mint említettem, a diákok közül többen kétszer, sőt, néhányan háromszor is szerepelnek az anyakönyvben. Hét diák ugyanis, miután távozott az iskolából, visszatért oda, és ilyenkor újból subscribált; emellett természetesen a Major listáján szereplők is kétszer (háromszor) fordulnak elő. A könnyebb kereshetőség érdekében az ilyen, többször előforduló diákok neve mögött kapcsos zárójelben jelöltem, hol, milyen sorszámmal szerepelnek még a forrásközlésben. Ha korábban szerepel az adott helynél, ← nyíllal jelöltem (pl. [← nr. 25.]), ha később, → nyíllal (pl. [→ nr. 90.]). A szövegközlést néhány kritikai, illetve bőséges tárgyi jegyzettel láttam el. Az utóbbiakban igyekeztem minden diákról az életrajzi adatokat összegyűjteni.

⁹⁶ BÉL, 1993. nr. 349.

Források

Leges Gymnasii Neosol. A. C. renovatae Recto[re] Matthia Bel. 1710. [*Matricula*] 392–404.

[p. 392.]

Deo et Curatoribus Rei Litterariae ita volentibus, Gymnasii Neosoliensis August. Conf. Invar. [?] Rector Anno Christi MDCCX. d. 12. Martii constitutus solemniter MATTHIAS BEL Ocsovien. nuper ad Elisab. Xenodoch. Pastor et una Gym. Con-R.

Ecclesiae Ministris:

M. Iohanne Burio Scholarch. Germ.⁹⁷
Ephraimo Nostitio, Germanorum
Samuele Michaelide, Slavorum
Elia Institoris, Slavorum

Senatoribus et Patronis:

Georgio Weiß Seniori
Ioch. Mich. Fischer, Inspect. Germ.
Stephano Möhrwaldt
Casparo Davidis
Iohanne Benedicti, Insp. Slav.
Matthia Puchon
Carolo Ottone Moller, D. M.
Daniele Sextio Notario

Scholam Docentibus:

Paulo Simonide surrogato Con-R.
Stephano Egyedi,^I Syntaxistarum
Valentino Klingschnur Grammatistarum
Iohanne Adami, Parvistarum Germanorum
Elia Lani, Parvist. Slav. et Oeconomo, Praeceptoribus. Huic successit Georgius Plintowitz Silesius, Anno 1710. Xbr. [394]^{II}

Anno MDCCX.

Legibus et Rectori obedientiam promissere sequentes:

Mense Martio.

1. Iohannes Francisci Neosol. Hung. etc. [?] Factus Cantor Nationis Germanicae. Obiit qua Organista Neosolii 1758. d. 27. Apr.⁹⁸

⁹⁷ Személyére ld. a bevezető tanulmányt

^I *corr. ex Aegydy*

^{II} *In 393. nil legitur.*

⁹⁸ Johannes Francisci már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390.

2. **Andreas Brtoss, Neosoliensis Hungarus.** Ad Academias profectus est, Iuvenis iudicii solidioris, et vitae intemeratae.⁹⁹
3. **Michael Peschko Neosoliensis Hungarus.** Iuvenis probae indolis, comitem se priori praebuit Anno 1711. d. 7. Maii. *Obiit qua Con-Rector Poson. 1757.*¹⁰⁰
4. **Benedictus Gál, ex Comit. Castri Ferrei.** Exacto in Gymnasio nostro integro fere sexennio, id sua et modestia et diligentia meruit, ut ex pio beatae Hinters Kircherianae legato ad Academias promoveretur: iter cum Brtossio et Peschkio ingressus.¹⁰¹
5. **Jeremias Pilarik Dobronivensis Hung.** Homo venditus sub peccatum, facinus fere nullum intentatum reliquit. Helluo, aleator, trux in omnes: cum suspicionem sibi collegisset scommatis in Collegam meritissimum tabulae inscripti, e carcere abiit, erupit, evasit, neque inquisitionem, male sibi conscius, exspectavit 1710. 8. Sept.¹⁰²
6. **Michael Holko Lipschensis.** Taxoviam in Rectorem promotus, cum sub nostra disciplina, pium, industrium et omnibus probatum se gessisset annis quatuor et ultra. Senior alumnei fuit longe fidissimus. Deus ei bene velit.¹⁰³

⁹⁹ Brtoss (Brtosch, Bertasch) András már korábban is az iskola tanulói közé tartozott; az előző rektor, Pilarik János nem volt annyira elragadtatva tőle. *Matricula*, 389. Verset írt az 1709-ben elhunyt rektor halálára, amely vers a Bél által a temetésre kiküldött meghívólevélben szerepelt. BÉL, 1993. nr. 7. (Id. a levélhez fűzött jegyzetet). 1711 tavaszán két társával, az anyakönyvben soron következő Peschkó Mihállyal és Gál Benedekkel a hallei egyetemre mentek: erről Bél levélben értesítette August Hermann Franckét, az egyetem vezetőjét 1711. május 6-án. Ld. BÉL, 1993. nr. 9. A három diák egyszerre, 1711. július 10-én iratkozott be a hallei egyetemre; mindhárman a teológiai fakultást választották. TAR, 2004. nr. 856 (Brtoss nyilvánvaló elírás miatt *Bitoschként* szerepel), nr. 857 (Gál), nr. 860 (Peschkó). Brtoss tovább peregrinált, 1712. április 18-án iratkozott be a jénai egyetemre. TAR, 2004. nr. 1622. Később a pozsonyi evangélikus gimnázium rektorhelyettese (Sub-Rector) lett Bél rektorsága kezdetén, 1714. december 6-án, majd Beer Frigyes Vilmos rektorsága idején, 1721. június 10-én társrektor (conrector). MARKUSOVSKY, 1896. 354. Bél 1724. június 6-án ordinálásra (pappá szentelésre) ajánlja őt Krman Dániel püspöknél; megemlíti, hogy Brtoss előbb tanítványa, majd munkatársa volt (Pozsonyban). BÉL, 1993. nr. 225. Ezután Aszódon lett lelkész 1724-ben. MARKUSOVSKY, 1896. 354.

¹⁰⁰ Peschkó Mihály 1688. december 1-jén született Besztercebányán. Ld. HAAN, 1858. 42.; MARKUSOVSKY, 1896. 357. Már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. Brtossal és Gállal folytatott hallei tanulmányaira ld. az előző jegyzetet. Később ő is a jénai egyetemet választotta, mint Brtoss; az intézménybe 1712. október 6-án iratkozott be. Ld. TAR, 2004. 1632. Sőt, ezután is diáktársa nyomdokain járt, hiszen 1714-es hazatérése és hétévi magántanárság után ő is a pozsonyi gimnázium rektorhelyettese lett (1721-ben), ahogy az utólagos megjegyzés is tartalmazza. 1747-ben „társrektor” (conrector) lett Tomka Szászky mellett. Még ld. MARKUSOVSKY, 1896. 357. Vélhetően őt említi Bél Mátyás az egyik levelében 1724. március 10-én, bár ez még tisztázásra vár, ugyanis mint lelkészt nevezi meg. Ld. BÉL, 1993. 216. Ugyancsak lehetséges, hogy rá tesz utalást Bél fia, Bél János Teofil az egyik levelében. Ld. BÉL, 1993. Függ. V. Életére még ld. HAAN, 1858. 42.; MARKUSOVSKY, 1896. 356–357.

¹⁰¹ Gál Benedek már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. Brtossal és Peschkóval folytatott hallei tanulmányaira ld. a 100. jegyzetet.

¹⁰² Pilarik Jeremiás már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. Nem ismert, milyen rokoni viszonyban volt Pilarik Jánossal, az 1709-ben elhunyt iskolaigazgatóval. Később mégiscsak jó útra tért, mivel 1714. június 27-én beiratkozott a wittenbergi egyetemre (itt zólyominak írta be magát, de az időpont közelsége és a név egyezése miatt kizárt, hogy másról lenne szó). Ld. TAR, 2004. nr. 3375.

¹⁰³ Michael Holko már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390.

7. **Georgius Fabricius Bethleriensis.** Valedixit 1711. d. 12. Dec. honeste dimissus, cum apud nos hebdomadas sex extraxisset. Anno 1714. factus Iaurini Con-R.
8. **Stephanus Dorók Osgyanensis.** Kun-Tapolczam ad provinciam Rectoratus Hungaricam evocatur, nutu Excellentiss. Superint. Samuelis Antoni, Pastoris Czetnek. 1711. in Febr. iam ibidem Pastor. *Iam Pastor.*¹⁰⁴
9. **Stephanus Borsoss Carponensis Ungarus.** Borsos iste, gentis et mentis melioris, anno, et quod excurrit, in Gymnasio nostro bene et cum laude exacto, amicorum arbitrio Politiae se dedit. Age feliciter! *Tandem descivit ad sacra Pontificiorum.*
10. **Michaël Weiß N. U.**¹⁰⁵ Absolutis suis apud nos partibus laudabiliter abiit Ienam m. Martio 1712. Deus optimo iuveni gratia sua adsit!¹⁰⁶
11. **Samuel Zemberi Veterozoliensis Hungarus.** Generosae indolis Iuvenis, studiorumque amantissimus, futurus olim Ecclesiae Dei in Polytia nutritus. Ita velit Dominus!¹⁰⁷
12. **Iohannes Clementis Cibiniensis Hungarus.** Anno 1711. mense Ian. in patriam cum venia profectus, non rediit, quippe officio Rectoris potitus; dum in Gymnasio nostro versabatur, pius modestus et choro utilis fuit.
13. **Iohannes Liptai Muotoviensis.** [?] Bene moratus, cum laudabilem per quatuor Annos studiis nostris navasset operam, vocatus est ad exornandam Rectoratus Garamszegh. spartam [?]. Deus ei bene velit.¹⁰⁸
14. **Matthias Möhrwaldt Neosoliensis Hungarus.** Ienam profectus, Iuvenis animi bene modesti, valedixit Anno 1711. d. 5. Sept. abiit 6. eiusd. Faxit Deus feliciter! *Obiit qua Inspector German. 1754.*¹⁰⁹
15. **Ioachimus Craudi Neosol. Ung.** Ienam adiit 1712. m. Martio. Feliciter!¹¹⁰ [p. 395.]
16. **Jonas Tupiernik Puchoviensis Hungarus.**¹¹¹
17. **Christophorus Torkos Tyrnaviensis Hungarus.** Impetrata venia 1710. Aug. et reditu promisso, abiit ad suos. Mox pestis, quae grassabatur, periculo inhibitus, Adolescens annos natus 17. matris imperio uxorem ducere coactus, spem nostram elusit. 1711. Febr.

¹⁰⁴ Vélhetőleg a „Iam Pastor” már nem Bél kezével van írva.

¹⁰⁵ Azaz „Neosoliensis Ungarus”. Ugyanezt írta a jénai egyetem anyakönyvébe is. Ld. TAR 2004. nr. 1642.

¹⁰⁶ Michael Weisz már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. A jénai egyetemre 1712. április 18-án iratkozott be. Ld. TAR, 2004. nr. 1642.

¹⁰⁷ Samuel Zemberi már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. Vélhetően vele lehet azonosítani a város későbbi, azonos nevű írnokát, 1716-ban már így szerepel a méltóságnevsorban (*Matricula*, 406.). Később nem fordul elő a neve.

¹⁰⁸ Liptai (Lyptai) Jánostól fennmaradt üdvözlő verse, amelyet Bél Mátyás esküvőjére írt 1710. január elején. Ld. BÉL, 1993. nr. 8. Később tanár Nagypalugyán. Ld. BÉL, 1993. 652.

¹⁰⁹ Matthias Möhrwaldt már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. 1711. október 5-én iratkozott be a jénai egyetemre (az anyakönyvben Meerwaldt). Ld. TAR, 2004. nr. 1619. Később Besztercebányán, 1736-ban már német tanácstag (*Matricula*, 431.), 1747-ben pedig német tanfelügyelőként szerepel az anyakönyvben (*Matricula*, 458.). 1758-ban már nincs a „tanácstagok és patrónusok” között (*Matricula*, 494.), vagyis valószínűleg a megjegyzésben írt 1754-es halálzási év.

¹¹⁰ Joachim Craudi (Kraudi) már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. 1712. április 18-án iratkozott be a jénai egyetemre. Ld. TAR, 2004. nr. 1626.

¹¹¹ Jonas Tupiernik már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390.

- 18. Iohannes Schmikau Modrensis Hungarus.** Honestè valedixit atque a superstitute adhuc Parente suo, ob celeriozem matris mortem, oeconomiae adplicatus est atque matrimonio devinctus. Anno 1711. exacto apud nos triennio integro. Obiit Neosolii 1714. d. 29. Ian.¹¹²
- 19. Tobias Schneider Schemniciensis.** Patre natus Pontificio, at matre Evangelica, cum Perillustris Georgii Weisz¹¹³ sen. privignus esset, in oras mittitur tutores^{III} 1711.¹¹⁴
- 20. Michael Clement Neos.** Honestè valedixit, eo forte culpandus, quod ante Examen, abiit Eperiesinum 1711. m. Aug.
- 21. Samuel Burian Oczoviensis.** Variæ indolis, eiusque luxuriantis potissimum fuit. Factus Rector in Aszod.
- 22. Iohannes Benedicty Neosol.** Valedixit honestè, abiturians ad Hungaros.¹¹⁵
- 23. Thomas Kmetoni Vetuzoliensis.** Celebrato examine, valedixit ac honestè Iaurinum dimissus est 1711. m. Oct.¹¹⁶ [→ nr. 88, →M nr. 3]
- 24. Stephanus Jeszenszki Thurocziensis.** Homo nefarius, quum saepe iterumque revocaretur ab impietate, immo castigaretur etiam ex legum dictamine, atrocius, emendatione vitae diu simulata, abiit Praeceptoribus insalutatis, Patvariae nomen Eperiesini daturus 1711. factus dein Pastor!
- 25. Andreas Kalausz Veterisoliensis.** Bonae indolis Iuvenis, post examen Anni 1711. m. Octob. Iaurinum honestè discessit.¹¹⁷ [→ nr. 89.]
- 26. Paulus Stubnyay Sancto Iohannensis.** A Patrono suo, Perillustri Georgio Weisz sen. quia studere videbatur invita Minerva, mercaturae operam dare iussus est apud Civem Circ. I. Vallam.
- 27. Israël Benedicti Szentiensis.** Ineptissimus homuncio, sine valedictione abiit, labores librosque perosus.
- 28. Elias Fabri Carponensis.** Ingratus homuncio, impetrata venia, promissoque brevi ad Musas nostras reditu, quemadmodum corvus Noëlis, nescio, quibus haesit cadaveribus [!]. Scurra commendatus a scurra, s. ab E. L. [?]¹¹⁸

¹¹² Iohannes Schmikau már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390.

¹¹³ Georg Weisz a Bél által írt 1710-es méltóságnévsorban a tanácstagok és patrónusok között szerepel. Ld. *Matricula*, 392.

^{III} *corr. extutores*

¹¹⁴ Tobias Schneider már korábban is (1710 előtt) az iskola tanulója volt. Ld. *Matricula*, 390. A törvények szerint római katolikus apja után katolikusnak kellett volna őt keresztelni, de úgy látszik, hogy evangélikus lett; ezért kellett „biztosabb vidékre” elküldeni. Bizonyosan azonosítható azzal a Tobias Schneiderrel, aki 1712-ben a lipcsei egyetemre iratkozott be. Ld. TAR, 2004. nr. 2566. Származási helyének ugyan Besztercebányát adja meg az egyetemi matrikulában, de ezzel utalhatott tanulmányai helyére, vagy éppen mostohaapja, Georg Weisz lakhelyére is.

¹¹⁵ Bizonyosan ez a Johannes Benedicti az, aki később a pozsonyi líceum anyakönyvében is feltűnik (1715 júniusáig tanult itt). Ld. TÓTH, 2007a nr. 9. Bél Pozsonyban már rossz véleménnyel volt róla.

¹¹⁶ Thomas Kmetoni 1712. április 8-án tért vissza Besztercebányára, majd 1714-ben Sopronba ment, bizonyosan az ottani gimnáziumba. Ld. nr. 88, M nr. 3. Még ld. a 148. jegyzetet. 1717 elején a pozsonyi gimnáziumba ment át: a pozsonyi anyakönyvben neve mellé Bél azt írta, hogy 1717 júniusában „elment a magyarokhoz” (újra Győrbe?), ahonnan 1718-ban tért vissza; végül pedig Jénába ment 1719. június 15-én. Ld. TÓTH, 2007a nr. 83. A jénai egyetemre 1719. június 23-án iratkozott be. Ld. TAR, 2004. nr. 1696. („Semethoni” néven van az anyakönyvben, de bizonyosan elírás történt, mert minden más, így a keresztnév és a lakóhely is egyezik, illetve az időpont is megfelel).

¹¹⁷ Andreas Kalausz 1712. április 8-án tért vissza Pozsonyba. Ld. nr. 89. Még ld. a 148. jegyzetet.

¹¹⁸ Elias Fabri Bél távozása után nem sokkal tért vissza az iskolába, 1714 májusában. Ld. *Matricula*, 404.

29. **Michael Fabri Neos.** Mentem meliorem cum induere noluisset, abiit, quaesiturus alibi licentiam maiorem. Homo, cum hic esset, uti negligens, ita frivolus ac levis semper.
30. **Matthias Kolbani Briz.** Ad stivam potius, quam Musarum sacra natus valedixit 1712. m. Martio.¹¹⁹ [p. 396.]
31. **Iohannes Fabricius, Lipcshensis. [!]** Abiit in Transylvaniam, toto biennio et quod excurrit, apud nos, moratus, 1712. d. 10. Octob.¹²⁰
32. **Iohannes Felcker Sakolczensis.** Valedixit et honeste dimissus est 1711. 26. Iunii. [→ nr. 108.]
33. **Emericus Demjan Trenchiniesis.** Ob mortem Parentis studia invitus deserere cogitur.
34. **Daniel Seffarovszky Trenchiniensis.** *Obiit qua cantor Slav. Neosol. 1742.*¹²¹
35. **Ericus Höfflinger Neos.** Studia deserit nutu Tutorum 1711. m. April.
36. **Andreas Droppa Neos.** Si quis alius, hic certe atro calculo notandus est: primum enim, choralium beneficio suo merito, quod vigiliam nativit. Iesu C. Anno 1710. computationibus extraxisset totam, exclusus, non Parentibus tantum, sed Praeceptoribus m. [meis?] pessime insultare coepit. Revocatus ad aliquam spem emendationis vitae, invitibus Parentibus aequae ac Praeceptoribus, abiit, rudera Gymnasii Eperiensis [!] visurus. Scurra.¹²² [→ nr. 92.]
37. **Paulus Kolbany Briznensis.** Ad Academias dum parat iter, moritur, pius doctusque Iuvenis. Resarciat Deus iacturam!
38. **Michaël Nauta, Bella Turocz.** Homo stolidus, elatus tamen, cum et meliores litteras, et harum disciplinam odisset, venia implorata, reditus spem fecit,

¹¹⁹ Valószínű, hogy azonos azzal a Matthias Kolbanival, aki 1712. november 11-én iratkozik be a késmárki gimnáziumba. Bár ott kishonti származásúnak írja magát, itt pedig a Zólyom vármegyében lévő Breznóbánya lakosának, nem tartjuk kizártnak, hogy míg Besztercebányán a korábbi tanulmányai helyét (Breznóbánya), addig Késmárkon szülőföldjét (Kishont) jelölte meg (ismert, hogy a következetesség nem jellemző ekkoriban a diákokra, amikor a „származási helyüket” leírják). Bohus, a késmárki rektor azt jegyzi meg róla, hogy kedves fiú volt, de súlyos beteg lett, ezért 1714. július 24-én befejezte tanulmányait és hazament. Ld. *Matricula Kesm.* 159. nr. 33.

¹²⁰ Miként Brtoss András, Johannes Fabricius is verset írt Pilarik Jánosnak, a gimnázium 1709-ben elhunyt rektorának a halálára, amely vers a Bél által a temetésre kiküldött meghívólevelben szerepelt. Ld. BÉL, 1993. nr. 7. (ld. a levélhez fűzött jegyzetet). Bél 1725. augusztus 14-én vélhetőleg neki címez levelet (BÉL, 1993. nr. 263.), bár kérdés, hogy ha Fabricius Erdélybe utazott, akkor valóban róla van-e szó. Ugyancsak kérdéses, hogy róla történik említés Bél egy másik levelében, amelyet Krmann Dánielnek írt 1726. január 4-én. Ld. BÉL, 1993. nr. 285.

¹²¹ Alighanem Daniel Seffarovszky szerepel ugyanezen névvel a pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvében. Ld. Тóth, 2007a nr. 1. Bár itt besztercebányainak írja magát, ezzel utalhatott korábbi tanulmányi helyére. Amint a pozsonyi matrikulából kiderül, 1714-ben átment a „magyarokhoz” (véltetőleg Győrbe), 1716-ban visszatért Pozsonyba, majd 1717-ben végleg befejezte tanulmányait. Ld. Тóth, 2007a Később a neve feltűnik a besztercebányai anyakönyvben, a tanácstagok és patrónusok között, mint polgár, 1736-ban, majd 1747-ben is, megjelölés nélkül, illetve 1748-ban, már tanácstagként; 1758-ban tanácstagként és német felügyelőként. Ld. *Matricula*, 431, 458, 466, 494. Ez azonban ellentmond a kései bejegyzésnek, amely szerint a szlovákok kántoraként hunyt el 1742-ben.

¹²² Droppa eperjesi tanulmányai nem ismertek, azt viszont lehet tudni a késmárki gimnázium anyakönyvéből, hogy 1711. december 16-án beiratkozik a késmárki iskolába, majd szülei hazahívó szavára távozott 1713-ban. Ld. *Matricula, Kesm.* 157. Ennek viszont ellene mond a besztercebányai anyakönyv, amely szerint már 1712. június 1-jén visszatért szülővárosa iskolájába. Ld. nr. 92. Talán a késmárki igazgató, Bohus György tévesztette el az évet, és Droppa valójában 1712 nyarán távozott a szépesi városból.

rediturus cum Chaba redibit. Scilicet dignum patella operculum. Scurra solemnis. Factus dein Pontificius.

39. **Daniel Leuius Hradecensis ex Com. Nytt.** Iuuenis ad speciem honestus, sui tamen aestimator immodicus, nactus patrios lares visitandi veniam, nostroque, ob itinerum pericula, testimonio instructus, abiit, rediturus ad Graecas Kalendas.
40. **Matthias Strba Babinensis.** Homo bene moratus, at primis pueritiae annis neglectus, eluctari haud potuit; hinc valedixit. Anno 1711. 26. Iunii.
41. **Iohannes Kizel Lipczensis.** Parentum voluntate oeconomiae se applicuit, Anno 1711. m. Iul.
42. **Daniel Deuschschmiedt Lovinobanensis.** Neglecta valedictione, homo alias non plane malus, post durius Parentis reverendi fatum, domum se recepit, factus Patriae Rector. Rediit postliminio 1711. m. Aprili. [→M nr. 5.]
43. **Samuel Wozar Boczensis.** Ingenio quia valuit, elatus plusculum sibi indulgere volebat, quam pro legum nostrarum ratione; unde semel iterumque correptus, sine valedictione abiit Sempronium Anno 1711. m. Aug. ante examen.
- 44.^{IV} **Andreas Columbi Lono Banensis.** Symboli loco habere potuisset illud: „Nos numerus sumus <et> fruges consumere nati”.¹²³ Abiit, nec valedixit. Scurra.
45. **Gasparus Sextius Carponensis.** Clara Sextiorum familia oriundus, priscae eorum gloriae non respondit. Musas perosus, otio vitam extrahit. [p. 397.]
46. **Daniel Lani Boczensis.** Abiit, nec valedixit, homo non malus.
47. **Georgius Molitoris Boczensis.** Non malae indolis Iuuenis, dum hospitio carere deberet, abire coactus.

Anno 1711. 3. Ianuar.

48. **Andreas Parvy Solnensis.** Optimae indolis Iuuenis, doctus et industrius, abit Wittebergam 1714. m. Aprili exactis quatuor apud nos annis.¹²⁴
49. **Iohannes Matula Vetuzoliensis.** Honestè valedixit, et Sempronium dimissus est Anno 1711. d. 16. Septembr.¹²⁵
50. **Iohannes Szaszki Vetuzoliensis.** Optimae indolis Iuuenis, anno vixdum exacto, sed impetrato discessu, Iaurinum ediscendae linguae Hungaricae causa honestè abiit. 1711. m. Octob.¹²⁶ [→ nr. 90, →M nr. 4.]
51. **Christophorus Mazari Nagyrétensis.** Disciplinam legum nostrarum strictiorem, et meliores litteras perosus, qualicunque valedictione praemissa, Eperjesinum abiit, examen fugiens.¹²⁷

^{IV} *corr. ex 45, quod perperam scriptum a Belio manifestum est.*

¹²³ Horatius Epistulae I. 2. 27.

¹²⁴ Andreas Parvi 1714. május 20-án iratkozott be a wittenbergi egyetemre. *Ld. TAR, 2004. nr. 3374.*

¹²⁵ Személyére ld. a bevezető tanulmányt

¹²⁶ Személyére ld. a bevezető tanulmányt

¹²⁷ Alighanem Christophorus Mazari az, aki 1714-ben ugyanezen névvel beíratkozik a wittenbergi egyetemre, „Altsoliens[is]”, vagyis „zólyomi” származásúként. *TAR, 2004. nr. 3372.* Az általa itt megjelölt Nagyrét Zólyom vármegyei település. Elképzelhető továbbá, hogy róla és fiáról tesz említést Bél két levelében, 1727-ben (eszerint Mazari/Maszáry fia Sopronban tanulna). *Bél, 1993. nr. 312, 330.*

- 52. Emericus Cserniczky Nagy-Szalatnyan.** Superiori consimilis, comes quoque exstitit. [→ nr. 78.]
- 53. Martinus Matulay Zolnensis.** Iuvenis modestus ac diligens, ediscendae linguae Germ. causa cum fratruale Iohanne Matula Sempronium concessit honeste.¹²⁸ Obiit in illis oris.
- 54. Iohannes Schebestiany Therinensis.** Promissis non stetit, vix enim medio anno exacto, abscessit praevia valedictione. 1711. m. Iun.
- 55. Stephanus Garay Nagy-Sza.** Sutrinae quam Palaestrae litterariae aptior, abiit sine valedictione 1711. m. Augusti.
- 56. Adamus Raphanides Ledzniensis. [?]** Homo ad studia ineptus, nostra instituta cum importabile iugum credidisset, tanquam solemnus scurra, venia, dicis causa¹²⁹ impetrata, Schemnitziensium laxam disciplinam adamavit.¹³⁰
- 57. Georgius Skivray Briznensis.** Et hic implorata venia, non amplius rediit; scilicet: suorum malorum ignarus.
- 58. Iohannes Turzo Radvaniensis.** In studiorum cursu impeditus subinde a Parentibus, honeste valedixit et Tsetnekinum abiit 1713. *Obiit <qua> Pastor Neczpalensis.*¹³¹

Anno 1711. Maio

- 59. Ladislaus Ujfalusi de Dévék Újfalu.** „Nobilitat hominem virtus, virtute remota, migrat in exilium nobilitatis honos.” Abscessit insuetus laboris Anno 1711. m. Sept.¹³²
- 60. Samuel Hruszkovitz Carponensis.** Ministerio an Paedagogiae Perillustris Domini Radvanszki filiorum irretitus Anno 1712. m. Ian. valedixit. Homo plane ad meliores litteras natus. Rediit 1712. m. Sept. *Obiit Neosolii, qua Pastor N. G.*¹³³ *et Superintendens 1748.*¹³⁴ [→M nr. 1.] [p. 398.]

Mense Aug. 1711.

- 61. Stephanus Bodzay Koltensis. Hung.** Cum ab ignorantia crassiore quodammodo eluctatus, toto, et quod excurrit biennio, abiit cum benedictione Vittebergam. 1714. m. Mart.¹³⁵

¹²⁸ Ld. nr. 49.

¹²⁹ *dicis causa:* „formaságból”, „megfelelő ürüggyel”.

¹³⁰ Adamus Raphanides később, Bél távozása után visszatért az iskolába, 1714. július 3-án iratkozott be. Ld. *Matricula*, 404.

¹³¹ Személyére ld. a bevezető tanulmányt

¹³² Minden bizonnyal azonosítható azzal a divék-ujfalussy Ujfalussy Lászlóval, aki a XVIII. század elején élt, két leánygyermek született, és ezzel a család nemesi ága fiágon kihalt. Ld. NAGY, 1857–1868. XI. 376–377.

¹³³ *N. G.:* „*Nationis Germanicae*”

¹³⁴ Személyére ld. a bevezető tanulmányt

¹³⁵ Bodzay István 1714. május 20-án iratkozott be a wittenbergi, majd 1719. július 16-án a hallei egyetemre. Ld. TAR 2004. nr. 910, 3364. Neve mellett későbbi bejegyzés ceruzával: „in Osgyán!” Máshonnan tudható, hogy Bodzay később valóban a kishonti járásban lévő Osgyánon volt lelkész. Ld. Sartoris (Sartorius) János levelét Haynóczy Dánielnek. Nemescsó, 1735. nov. 10. In: CSEPREGI, 2000. nr. 68. További adatok életére: CSEPREGI, 2000. 198. 9. jegyz.

62. **Stephanus Kádas de Keresztúr^V Anno 1711. mense Augusto.** Posteaquam in Gymnasio nostro annum cum laude extraxisset, honeste abiit, Polytiam aditurus.
63. **Iohannes Puorčik Vetusoliensis Anno 1711. mense Iulio.** Natum ad literas, corporis habitus deseruit. Valedixit morbidus 1713. Dec.
64. **Matthias Rossa Neosoliensis. Anno 1711.** Gratus valedixit seque patriae coturnariorum arti adplicuit, 1712. m. Martio.
65. **Iacobus Fabri Szaszensis Anno 1711.** Abiit ad Hungaros.

Anno 1711. m. Sept. translocati

66. **Iohannes Gosztony Krencensis. Anno 1711.** Abiit nobile carcinoma, subducto ex publica Gymnasii Bibliotheca libello Rhetorices Vossii. Sed nec Praeceptorum famae sceleratus nebulo pepercit. Deus homini mentem meliorem!
67. **Martinus Kolbani Czerensiensis Anno 1711.** Discessit honeste, Rhetoricis studiis vixdum initiatus. Anno 1712. 2. Ian.¹³⁶
68. **Mathias [!] Leitgeb Neosoliensis Anno 1711.** Abit Iaurinum honeste valedicens. 1712. d. 13. Oct. Rediit 1714. m. Apr.¹³⁷ [→M nr. 12.]
69. **Iohannes Lepini Nagy-Szalatnensis A. 1711.** Abiit Cremnitzium linguae Germanicae causa.
70. **Adamus Fontanyi Iaurinensis Anno 1711.** [→M nr. 7.]
71. **Christophorus Wilhelmus Mayer Modrensis Anno 1711.** Ob tenues profectus ad Syntaxim collocatus, toto anno laudabilem se praebuit.
72. **Michaël Parvi Neosoliensis Anno 1711.** Sine valedictione abiit 1713.¹³⁸ [→ nr. 107.]

Advenere

73. **Samuel Suloviny Neosoliensis Anno 1711.** Abiit Kesmarkinum 1712. d. 27. Iunii.¹³⁹

^V *corr. ex* Keresztőr

¹³⁶ Alighanem ő az a Martinus Christianus Kolbani, aki ugyancsak „Cserencensis” származásának mondva magát, 1712. május 26-án beiratkozott a késmárki gimnáziumba. A rektor, Bohus György azt írja róla megjegyzésében, hogy hanyagul végezte tanulmányait, majd 1713 augusztusában „elment a magyarok közé”. Ld. *Matricula Kesm.* 158. nr. 24.

¹³⁷ Matthias Leitgeb később a lipcsei egyetemre iratkozott be 1721. február 8-án. Ld. TAR, 2004. nr. 2593.

¹³⁸ Michael Parvi 1713. október 1-jén újból beiratkozott az iskolába. Ld. nr. 107. Később, 1714–1715-ben a pozsonyi evangélikus gimnáziumban tanult, a neve szerepel az anyakönyvben. 1715-ben megbetegedett és júliusban hazament. Ld. TÓTH, 2007a nr. 11.

¹³⁹ Samuel Sulovinyi (Szulyoviny) a késmárki gimnáziumba 1712. július 20-án iratkozott be. Az itt olvasható bejegyzés szerint szorgalmasan tanult, majd szülei elhívták és Győrbe távozott 1714. július 10-én. Ld. *Matricula, Kesm.* 159. nr. 28. Itt viszont nem maradt sokáig, mert 1715. február 23-án újból beiratkozott a besztercebányai gimnáziumba (ld. *Matricula*, 405.), majd nem sokkal később már Pozsonyban, az ottani iskolában volt, az anyakönyvben az 1714–1715-ben beiratkozottak között van a neve. Ld. TÓTH, 2007a nr. 20. Bél a pozsonyi anyakönyvben lévő bejegyzésében dicséri Szulyoviny jellemét és tehetségét, és sajnálkozva említi, hogy a fiatal diák 1716. április 28–29-én balesetben meghalt. Haláláról szó esik a késmárki anyakönyv bejegyzésében is, pozsonyi tanulmányairól azonban nem történik említés. A besztercebányai anyakönyvben 1717-ben újból megjelenik egy ilyen nevű diák (*Matricula*, 408.), de ő már nem lehet az itt tárgyalt személy (kézírása sem egyezik a másikéval).

- 74. Samuel Horvath Bagonensis 1711. d. 16. 9br.** Fit Rector. 1712.
75. Iohannes Chorvath Bagonensis 1711. d. 16. 9br. Homo ad litteras ineptissimus, abit Schemniczium insalutato Rectore. 1712. m. Iul.
76. Martinus Knocha Baccabanensis die et anno eodem.
77. Franciscus Dessőffy de Csernek die 2. Decembris 1711. Par nobile fratrum,¹⁴⁰ vid. numero 59.^{VI} abit 1712. ingratus m. Aug.¹⁴¹ [p. 399.]

Anno 1712.

- 78. Subscribo denuo Emericus Cserniczky de Eadem.** Honestè valedixit d. 18. Oct. 1712. [← nr. 52.]
79. Iohannes Sztrakoczy Neosoliensis. Honestè dimissus abit Iaurinum 1712. 13. Iunii. Inde Posonium profectus anno eodem die 19. Octobris, mox die post tertio mortuus non sine suspicione pestilentiae, quo factum ut schola et Ecclesia Evangelicis praecluderentur.¹⁴²
80. Michaël Mörvaldt Neos. Lossontzinum abiit Hungaricae caussa linguae sub finem April. 1712. Rediit 1713. d. 8. Iunii.¹⁴³ [→M. nr. 9.]
81. Ioh. Fer. Schindler Cremnitziensis. Honestè valedixit abiturus Rimaszomb.
82. Ioh. Platany Saasziensis. [→M nr. 10.]
83. Michael Bulovszky Neos. Abiit honestè 1712.
84. Stephanus Comoray Kočkowec.¹⁴⁴
85. Georgius Miczowsky Lipsensis. Insalutato Rectore, abit.
86. Martinus Sinkovicz Pelssucz [!].¹⁴⁵

¹⁴⁰ Horatius Satirae II. 3. 243. Eredetileg „két szép fivér”, későbbi jelentésében: „két jómadár”, „egyik kutya, másik eb”, vagyis Dessőffy (Dessewffy) Bél szerint éppen olyan mihaszna, mint az 59-es számú Ujfalussy, hiába nemesifjú.

^{VI} *corr. ex 60. Vide notam ad nr. 44. positam.*

¹⁴¹ Azonosításakor két személy is szóba jöhet. Az egyik hasonló nevű személy 1732–1735 között Turóc vármegye alispánja volt. Erre és további életrajzi adataira ld. ÉBLE, 1903. III. tábla, XIV. íz. A másik 1736–1739 között volt Abaúj vármegye alispánja, és 1759-ben hunyt el. Ld. ÉBLE, 1903. V. tábla, XV. íz.

¹⁴² Fennmaradt az az ajánlólevél, amelyet Bél és a konrektor, Simonides Pál állított ki Sztrakóczynak 1712-ben, nyilván indulása előtt. Bél leírja, hogy a diák kezdetektől a besztercebányai gimnáziumban tanult; dicséri képességeit, és megemlíti, hogy a magyar nyelv tanulása végett távozott az iskolából. A levelet ld. BÉL, 1993. nr. 11.

¹⁴³ Michaël Mörvaldt 1714-ben még az iskola tanulója (ld. M nr. 9.). 1736-ban az anyakönyvben a tanácsstagok és patrónusok között szerepel egy azonos nevű személy, aki Zólyom vármegye törvényszéki ülnöke. Ld. *Matricula*, 431. Valószínűleg azonos az itt szereplő diákkal. 1747-ben mint jogtudós és „német adószedő” (?) van feltüntetve („I. C. Perc. G.”). Ld. *Matricula*, 458. 1748-ban is ott van a tanácsstagok és patrónusok között, rangjelölés nélkül; neve mellett kereszt és az 1754-es évszám látható, valószínűleg ekkor halt meg. Ld. *Matricula*, 466.

¹⁴⁴ Stephanus Komoray később a pozsonyi gimnáziumba iratkozik be. Ld. TóTH, 2007a nr. 4. Az iskolai anyakönyvben puhóinak írja magát, ám ez nem áll ellentétben az itt olvasható származási hellyel, mivel a Trencsén vármegyei Alsókocskóc, vagy Felsőkocskóc (a „Kočkowec.”-ből nem derül ki, melyik) Puhó szomszédságában van. Talán a pozsonyi anyakönyvben egy ismertebb települést akart megjelölni. Bélnek a neve mellett lévő bejegyzése szerint elment Komáromba magyarul tanulni. Ld. Tóth, 2007a

¹⁴⁵ Martinus Sinkovicz később a pozsonyi gimnáziumba is beiratkozik. Ld. TóTH, 2007a nr. 12. Itt „Szszens.” a származási helye, vagyis minden bizonnyal a Zólyom vármegyei Szászpelldőrcről való. Bél Sinkovits (Schinkovitz) neve mellett azt írja a pozsonyi anyakönyvben, hogy 1714. augusztus 10-én

- 87. Matthias Benczik Tissanocziensis Croata.** Honeste discessit 1714. ante Rectoris valed(ictionem).¹⁴⁶
- 88. Thomas Kmethoni Vetuzoliensis.** [← nr. 23, →M nr. 3]
- 89. Andreas Kalauz Veterisoliensis.** Valedixit studiis brevi post reditum Mense Iun. d. 10. Feliciter! [← nr. 25.]
- 90. Iohannes Szaszki Veterosoliensis.**¹⁴⁷ [← nr. 50, →M nr. 4.]
- 91. Iohannes Križan Trenchiniensis.** d. 2. Maii. Abiit impetrata venia mense Iulio.¹⁴⁸
- 92. Subscribo denuo Andreas Droppa Neos. Cal. Iunii. Iohannes in eodem [?]**¹⁴⁹ vid. nr. 36. [← nr. 36.]
- 93. Petrus Ladislaides Nagy-Slabossiensis 26. Sept. Anno 1712.** Ob furtum in Gymnasio Sempronienſi perpetratum, male sibi conscius nebulo, altero post adventum die, abiit, indignus cuius nomen hic legatur.
- 94. Iohannes Bohuss patria Neosoliensis Kalendis Iulii.**¹⁵⁰ [→M nr. 8.]
- 95. Ieremias Schmidegg patria Cremniciensis Kalendis 8bris.**¹⁵¹ [p. 400.]
- 96. Paulus Sontag Monte Georgii Sepusiensis.**
- 97. Elias Pachl Neosoliensis Kalend. Novemb.** Amplexus est opificium cothurnariorum ingratus.
- 98. Michaël Marothy Carponensis.**¹⁵²
- 99. Andreas Simunovecz Thurocz.** Honeste valedixit. 1713.
- 100. Michaël Rác Norsinciensis Croata.** Valedixit 1714.¹⁵³

elment magyarul tanulni, majd 1716 májusában jött vissza; ezután több nemesifjú nevelője is volt, végül 1719. szeptember 15-én az egyház pénzén a tübingeni egyetemre ment. Ld. TóTH, 2007a nr. 12. Tübingeni tanulmányaira és életének további adataira ld. TóTH, 2007a 93. sz. lj.

¹⁴⁶ Matthias Benczik később a pozsonyi gimnáziumba is beiratkozott. Ld. TóTH, 2007a nr. 3. Bél bejegyzése szerint 1717-ben Valdeck herceg szolgálatába állt. Ld. TóTH, 2007a nr. 3.

¹⁴⁷ A 88–90-es számú diákok mellett a lap jobb szélén kapocs, mellette: „redeunt 1712. d. 8. Aprilis.” E diákok a győri evangélikus gimnáziumba távoztak el, nyilvánvalóan magyar nyelvet tanulni, ahogy az (Tomka) Szászky első bejegyzésénél ott is áll. Ld. nr. 50., ill. 23, 25. Győrből, mint a bejegyzés sugallja, együtt tértek vissza Besztercebányára 1712. április 8-án.

¹⁴⁸ Johannes Krisan 1712. nov. 7-én beiratkozott a késmárki gimnáziumba. Bohus György, az ottani rektor – saját megjegyzése szerint – beajánlotta a késmárki harmincadhivatalba, aminek köszönhetően Krisan helyettes (*vicegerens*) lett. Ám Bohus rosszállóan megjegyzi, hogy egykori diákja 1714. január 15-én Bécsbe távozván hitehagyott lett (vagyis katolizált), és a nádor jegyzőjéül szegődött. Ld. *Matricula Kesm.* 159. Kérdéses, hogy azonos-e azzal a Krisan (Krissan) Jánossal, aki 1733-ban Pozsony város jegyzője volt. Ld. BÉL, 1993. nr. 478. Bél egy későbbi levelében „Krissanum nostrum”-nak, illetve „vir bonus”-nak nevezi. Ld. BÉL, 1993. nr. 655. Krisan a városi tanácsban két ízben is foglalkozott Bél műveivel, illetve azoknak a tanács számára ellenőrzés végett küldött kézírataival. Ld. TóTH, 2006. nr. 4, 80.

¹⁴⁹ Ha nem másolói hiba, akkor esetleg a beiratkozó azonos nevű testvére lehet.

¹⁵⁰ Johannes Bohuss 1714-ben, sőt még 1715-ben is az iskola tanulója. Ld. M nr. 8, illetve *Matricula*, 407.

¹⁵¹ Jeremias Schmidegg később (valamikor 1714–1715-ben) a pozsonyi gimnáziumba iratkozott be. A neve mellé Bél azt jegyezte be, hogy elment a „német akadémiákra”. Ld. TóTH, 2007a nr. 8. Csak-hogy a magyarországi peregrinus diákok vonatkozó katalógusában nem forul elő a neve. Ld. TAR, 2004.

¹⁵² Michael Marothy 1714-ben, Bél távozása után még a gimnáziumban van, vagy éppen visszajött oda. Ld. *Matricula*, 405.

¹⁵³ Michael Rác valamikor 1714–1715-ben a pozsonyi gimnáziumba iratkozott be, ahonnan Bél bejegyzése szerint betegen távozott. Ld. TóTH, 2007a nr. 46.

101. **Ioh. Gottofr. Ertl Cremn.** *Obiit Sempronii 1756. m. Octobr.*¹⁵⁴ [→M nr. 13.]
 102. **Augustinus Martonffy Carponensis.** [→M nr. 2.]
 103. **Andreas Spigler patria Carponensis.** [→M nr. 11.]
 104. **Stephanus Bohuss Illés Falvensis.** [!]
 105. **Matthias Galad ex C. N.**¹⁵⁵ **Lossontz [?] d. 18. Sept. 1713.** [→M nr. 6.]
 106. **Thomas Theodorus a Schmidegg Mens. Sept. 1713.**¹⁵⁶ [→M nr. 14.]
 107. **Michaël Parvi Neosoliensis. Subscribo denuo. Cal. Octobr.** [← nr. 72.]
 108. **Iohannes Fölker Szakolczensis Mens. Octobr.** Subscripsit denuo.
Abituriens ad maiora morbo praeoccupatus beate finiit, Anno 1714. d. 14. Iunii Neosolii. [← nr. 32.]

Translocantur

Anno 1713. Mens. Octobr. post Examen

109. **Nicolaus Lepossa Anno 1713. Marcosociensis Croata.** [→M nr. 15.]
 110.^{vii} **Georgius Gassparecz Turocio Bellensis.** [→M nr. 16.]
 111. **Franciscus Temlin Muray Szombathiensis [!] Croata.**¹⁵⁷ [→M nr. 17.]
 112. **Iohannes Sartorius Iauriniensis Hungarus.**¹⁵⁸ [401.]

¹⁵⁴ Johann Gottfried Ertl 1716. október 20-án beíratkozott a wittenbergi egyetemre. Ld. TAR, 2004. nr. 3394. 1720-ban osztrák, majd 1724-ben besztercebányai lelkész lett, 1739-ben Sopronba hívták lelkésznek, itt halt meg 1757. november 11-én. Ld. ZOVÁNYI, 1977. nr. 2087. Még ld. a másodszori beíratkozása melletti kései bejegyzést: M nr. 13. (Hibás halálozási dátum mindkét beíratkozásánál a kései bejegyzésekben). Az anyakönyvben 1736-ban mint német lelkész szerepel. Ld. *Matricula*, 431. Életére és irodalmi munkásságára még ld. ZOVÁNYI, 1977. nr. 2087.

¹⁵⁵ Vélhetőleg „ex Comitatu Neogradiensis”.

¹⁵⁶ Schmidegg Tamás Tivadar valószínűleg Schmidegg Tamás Tivadar Lipót zólyomi főispán (br. 1689, megh. 1726) fia. A főispán személyére ld. NAGY, 1857–1868. X. 91–92. Még ld. LIBRI REGII 19.279, 20.147, 35.158. Ilyen nevű fia mindaddig nem volt ismert, a vezetéknev és különösen a keresztnemek feltűnő egyezése azonban erre enged következtetni.

^{vii} *Peccatum est in numerando, quod pro 112. 111., immo si etiam errorem primum (cum pro 44 scriptum esset 45) spectas, 110 scribi debuisset. Quem errorem sicut priorem corrigere nobis visum.*

¹⁵⁷ Franciscus Temlin még 1714 áprilisa, vagyis Bél távozása után is az iskola tanulója. Ld. M nr. 17. Később beíratkozik a hallei egyetemre 1714. október 15-én, majd – meglepő módon – a nagy ellenlábás, a wittenbergi egyetem diákja lesz 1715. augusztus 9-én. Ld. TAR, 2004. nr. 881, 3390.

¹⁵⁸ Sartorius (Szabó) János 1695 februárjában született Győrben. Ld. ZOVÁNYI 1940. 572., ZOVÁNYI, 1977. nr. 2455. A gimnáziumból az itt jelölt 1713-as áthelyezése után valamikor elmebeteg, mert 1714-ben Bél távozása után az újonnan jövők közt szerepel. Ld. *Matricula*, 405. Valamikor 1714–1715-ben (inkább 1715-ben) beíratkozik a pozsonyi iskolába. Bél a neve mellett megjegyzi az anyakönyvben, hogy Pozsonyban és Besztercebányán összesen 7 évig tanult az ő (Bél) keze alatt, és 1719 júniusában Jénába ment. Ld. TÓTH, 2007a nr. 33. A jénai egyetemre 1719. június 23-án iratkozott be. Ld. TAR, 2004. nr. 1694. 1723 végén a győri evangélikus gimnázium konrektora lett (SZELESTEI, 1986. 111.) – más forrás szerint ez 1724 elején (februárban?) történt. Ld. CSEPREGI, 2000. nr. 43. Konrektorságát Bél is említi, amikor Sartorius pappá szenteléséhez ír ajánlást Krmann Dániel püspöknek, 1724. június 21-én. Ld. BÉL, 1993. nr. 230. Pappá szentelése után Győrött másodpap. 1729-ben a Vas vármegyei Nemescsón lett lelkész. Itt halt meg 1756. november 20-án. Műveinek listáját és életére további adatokat ld. ZOVÁNYI, 1977. nr. 2455, illetve különösen lelkészi, könyvkiadói tevékenységére ld. SZELESTEI, 1986. Számos levelét kiadta, és tevékenységét több helyen taglalja CSEPREGI, 2000.

Anno 1714.
Translocati mense Februario

- 113. Iohannes Sorok Iauriniensis.**¹⁵⁹
114. Iohannes Christophorus Weisbek Modrensis.
115. Iohannes Gottofredus Fischer Neosoliensis.¹⁶⁰ [→M nr. 20.]
116. Martinus Klement Neosoliensis.¹⁶¹
117. Elias Zacharides Neosoliensis. [→M nr. 21.]
118. Stephanus Nagl Sz. Geörgyensis.¹⁶² [→M nr. 22.]
119. Martinus Zimani Dobronensis. [→M nr. 19.]
120. Iohannes Molitoris Dobronensis.
121.¹⁶³ **Nicolaus Karlawetz Tissanotziensis.** Honeste valedixit.¹⁶⁴
122. Michaël Kocsmár Petrocziensis.¹⁶⁵ [→M nr. 18.]
123. Blasius Augustin Czernecziensis.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Sorok János később a pozsonyi gimnáziumba is beiratkozott 1714-ben, ám Bél megjegyzése szerint semmirekellő ember volt, és túrhetetlen magaviselete miatt távozván az iskolából hazament, még 1714 novemberében. TóTH, 2007a nr. 43. Talán az apja lehetett az a Sorok János, aki 1714 körül a győri evangélikus egyház felügyelője volt (és Győr vármegyei esküdt). Ld. Bárány György és Domokos Sámuel levelét a patrónusokhoz. Nagyvázsöny–Győr, 1714 körül. In: CSEPREGI, 2000. nr. 19, különösen 107.

¹⁶⁰ Johann Gottfried Fischer 1714 áprilisa, vagyis Bél távozása után még az iskolában volt. Ld. M nr. 20. 1716-ban beiratkozott a pozsonyi gimnáziumba; Bél bejegyzése szerint viszont „a régi erényt levette”, és elmenekült az iskolából még ugyanabban az évben. Ld. TóTH, 2007a nr. 62. Mivel Bél „réggi erényt” emleget, és a diák beszercebányai származású, alighanem az a Johann Michael Fischer volt az apja, aki a tanácstagok és patrónusok között szerepel az anyakönyvben Bél beiktatása után, 1710-ben. Ld. *Matricula*, 392.

¹⁶¹ Klement Márton vélhetőleg Bél Mátyás patrónusának, a hasonló nevű Klement Mártonnak a fia. Bél ugyanis Halléből pártfogójának írt, 1704. december 3-án kelt levelében üdvözlő „Mártonkát” is. Ld. BÉL, 1993. nr. 4.

¹⁶² Stephanus Nagl 1714-ben, Bél távozása után még a gimnáziumban volt. Ld. M nr. 22. Valamikor 1714–1715-ben azonban „követte” Bélt Pozsonyba. Az anyakönyvben Bél a neve mellé azt írta, hogy 1717-ben elment „a magyarokhoz” (tehát nyelvet tanult), majd visszatérvén jogot tanult egy évig, és valamiféle ösztöndíjat is elnyert az egyháztól. Ld. TóTH, 2007a nr. 24. Vélhetőleg ennek köszönhetően beiratkozott a jénai egyetemre 1720. október 1-jén. Ld. TAR, 2004. nr. 1702. A jelen anyakönyvben a másodszori aláírása mellett lévő késői bejegyzésben az áll, hogy híres ügyvéd lett, de a homályos megfogalmazás szerint 1757 körül „nem megfelelően élt”, és röviddel később Pozsonyban meghalt. Ld. M nr. 22.

¹⁶³ 121–123-as számú diákok neve mellett kapocs, mellette: „Croatae”.

¹⁶⁴ Karlawetz (Karlavec) Miklós valamikor 1714–1715-ben a pozsonyi gimnáziumba is beiratkozott; Bél bejegyzése szerint 1716. február 24-én befejezte tanulmányait. Ld. TóTH, 2007a nr. 6.

¹⁶⁵ Kocsmár (Koczmár, Kotsmajerus, Kotsmár) Mihály 1714. november 6-án még a gimnáziumban tanult. Ld. M nr. 6. 1718. április 4-én beiratkozik a pozsonyi gimnáziumba. 1719-ben a Bél után következő rektor, Marth Mátyás azt írja róla, hogy nemes származású és 21 éves, tehát valamikor 1698-ban született. A Marth utáni rektor, Beer Frigyes Vilmos pedig azt jegyzi fel a neve mellé, hogy 1724. március 30-án elment a jénai egyetemre. Ld. TóTH, 2007a nr. 123. Jénába 1724. április 29-én iratkozott be. Ld. TAR, 2004. nr. 1752. 1731. április 23-án kelt levelében Bél Mátyás egy bizonyos Kotsmárius-t említ, aki Bél korábbi levelét kézbesítette Haynóczy Dániel soproni tanárnak. Ld. BÉL, 1993. nr. 407. Szintén említ egy Kotsmarus-t 1733. február 24-én Haynóczinak írt levelében, akiről azt írja, börtönben van, Krmann zárkájával szemben (tehát arra lehet következtetni, hogy szintén vallási okok miatt csukták le, mint Krmann). Ld. BÉL, 1993. nr. 477. 1734. február 28-án viszont már azt írja Bél Haynóczinak, hogy Kotsmárius rövidesen kiszabadul. BÉL, 1993. nr. 509.

¹⁶⁶ Blasius Augustin (Augustini) 1714-ben, Bél távozása után még a gimnáziumban volt, vagy éppen visszajött oda. Ld. *Matricula*, 405.

עֲדֵהנָה עֲזַרְנוּ יי
167
הי לו כבוד לעולם

Anno 1714. die 18. Aprilis. [402.]

a et w.

Iehova mea Iustitia annuente, Inclyta Ecclesia Evangelica vocante, ab Ecclesia Evangelico-Slavonica Primariae Montanarum Cremniciensis Exul, Regimini Scholasctico praefectus, munusque hoc auspiciatus sum Anno O. R.¹⁶⁸ 1714. 18. April.
Iohannes Major Illaviensis

Ecclesiam Dei feliciter regentibus
Viris Clarissimis
Dn. Ephraim Nostitio
Dn. Samuele Michaëlide
Dn. Elia Institoris [p. 403.]

**A Praeclarissimo Antecessore¹⁶⁹ traditi Musarum Alumni
fuere sequentes:**

- 1. Samuel Hruscoviz Carponensis Anno 1714. 3. Iulii** [← nr. 60.]
- 2. Augustinus Martonffy Carponensis A. 1714. 3. Iulii.** Obiit hic Neosolii placide ac beate. [← nr. 102.]
- 3. Thomas Kmethony Vetuzoliensis. An. 1714. 3. Iulii.** Honestae valedicens discessit Sempronium abituriens, bonorum profectuum Iuvenis. [← nr. 23, ← nr. 88.]
- 4. Ioannes Szaszki Vetuzoliensis. An. 1714. 3. Iulii.** [← nr. 50, ← nr. 90.]
- 5. Daniel Deutschschmiedt Taxoviensis Anno 1714.** [← nr. 42.]
- 6. Matthias Galat Neogradiensis An. 1714.** [← nr. 105.]
- 7. Adamus Fontani Iaurinensis Hung. Anno 1714. 3. Iulii.** [← nr. 70.]
- 8. Iohannes Bohuš Novizoliensis Anno 1714. 3. Iulii.** [← nr. 94.]
- 9.^{viii} Michael Mörvaldt Anno 1714. Neoz.** [← nr. 80.]
- 10. Iohannes Platani Saasensis Anno 1714. 3. Iulii.** [← nr. 82.]
- 11. Andreas Spiglerus Carponensis Anno 1714. 3. Iulii.** [← nr. 103.]
- 12. Mathias [!] Leitgeb Neosoliensis Anno 1714. die 6. Nov.** [← nr. 68.]
- 13. Ioh. Godofredus Ertl Cremniciensis Anno 1714. d. 6. Nov. Pastor primum in Ossgyan, dein Neosol. ab Anno vero 1739. Semproniensium, obiit 1758. m. Oct.** [← nr. 101.]
- 14.^{ix} Thomas Theodorus a Schmidegg Cremn. Anno 1714. 6. 9bris.** [← nr. 106.]

¹⁶⁷ Felső sor: „Mindeddig megsegített minket az Úr.” 1 Sám. 7, 12b; alsó sor: „Legyen néki dicsőség örökké!” Zsolt. 104,31a. Köszönöm Déri Baláznak a két sor átirását és azonosítását.

¹⁶⁸ Vélhetőleg „Anno Orbis redemptae” („A világ megváltásának ... évében”)

¹⁶⁹ Vagyis Bél Mátyástól.

^{viii} *penes numerum 9. nil in ms. legitur, quod vitium correximus, nomine nr. 10. pro 9. posito.*

^{ix} *Etiā penes numerum 14. nil legitur, quod simili modo sicut apud nr. 9. correximus.*

15. **Nicolaus Lepossa Hungarus de pago Marcits [?] 1714. 6. 9bris.** [← nr. 109.] [p. 404.]
16. **Georgius Gasparecz Turociens. Anno 1714.** [← nr. 110.]
17. **Franciscus Temlin Hungarus Muray Szombathiensis [!]** [← nr. 111.]
18. **Michaël Koczmár Petroczyensis Hungarus Anno 1714. 6. 9bris.** [← nr. 122.]
19. **Martinus Zimani Hungarus Dobronensis Anno 1714.** [← nr. 119.]
20. **Iohannes Gottofredus Fischer. Neosoliensis Hungarus.** [← nr. 115.]
21. **Elias Zacharides Neosoliensis Ungarus.** Rimasombatium linguae Hung. ediscendae causa progressus, ibidem fatis concessit, Anno 1715. spemque de se conceptam non explevit, morte immatura praeventus. [← nr. 117.]
22. **Stephanus Nagl Szent Györgyensis Hungarus.** *Celebris causarum Defensor, postea circa 1757. non pro voto vixit; brevi tandem Posonii moritur.* [← nr. 118.]

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- Matricula *Leges Gymnasii Neosol. A. C. renovatae Recto[re] Matthia Bel. 1710. [Matricula.]* Eredeti. Magántulajdon, Pavol Martuliak, Bél Mátyás Egyetem, Besztercebánya
- Matricula Kesm. *Matricula Clarissimorum Virorum, Georgii Bohuss & Georgii Iun. Bucholtz, Rectorum Evang. Scholae Kesmarkiensis ex ipso originali pariatá 1798.* Másolat (Schulek József). Evangélikus Orsz. Levéltár (EOL), V.45. 156–187.
- Matricula Schul. *Matricula Gymnasii Evangelici Neosoliensis, Leges Scholasticas, Series Lectionum, varia statuta consuetudinaria, prout et alia Gymnasii eiusdem memorabilia ab Anno 1617. exhibens.* Másolat (Schulek József). EOL V.49. 1–204.

2. Kiadott források és szakirodalom

- AMBRUS
1885
AMBRUS Mór: *Vázlatok a losonczi gymnasium háromszázados életéből.* Losonc, 1885.
- BALOGH
1999
BALOGH Béla: *A máramarosszigeti református líceum diáksága származásának területi megoszlása 1682–1850 között (különös tekintettel Szabolcs, Szatmár, Bereg és Ugocsa megyékre).* In: *Tanulmányok Kárpátalja, Erdély és a Felvidék múltjából.* Nyíregyháza, 1999. 15–78. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai III. Tanulmányok 8.)
- 2000
BALOGH Béla: *A máramarosszigeti református líceum diáksága. 1682–1851.* [Debrecen] 2000. (*Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani VIII.*)
- BÉL
1723
BELIUS, Matthias: *Hungariae antiquae et novae prodromus, quomodo in singulis operis partibus elaborandis, versari constituerit, auctor. . . .* Norimbergae, 1723.
- 1735–1749
BELIUS, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico geographica, divisa in partes quatuor, quarum prima, Hungariam Cis-Danubianam; altera, Trans-Danubianam, tertia, Cis-Tibiscanam, quarta, Trans-Tibiscanam: universibus XLVIII. Comitatus designatam, expromit. . .* Viennae Austriae, I–V. 1735–1749(?).
- 1993
Bél Mátyás levelezése. Sajtó alá rend., bev., jegyz. SZELESTEI N. László. Budapest, Balassi, 1993. (*Commercium litteraria eruditorum Hungariae – Magyarországi tudósok levelezése III.*)

- BENDA
1981
- BENDA Kálmán: *A kollégium története 1703-tól 1849-ig.* In: *A sárospataki református kollégium. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára.* Szerk. A Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége. Budapest, 1981.
- BODOR
1899
- BODOR István: *A rimaszombati egyesült protestáns főgimnázium története.* Rimaszombat, 1899.
- BÖRÖCZ
1993
- BÖRÖCZ Enikő: *Az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest) kéziratkatalógusa.* Budapest, OSZK, 1993. (*Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai – Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur 10.*)
- BREZNYIK
1883–1889
- BREZNYIK János: *A selmebányai ágost. hitv. evang. egyház és lyceum története.* I–II. Selmebánya, 1883–1889.
- BURA
1994
- BURA László: *Szatmári diákok 1610–1852.* Szeged, 1994. (*Fontes rerum scholasticarum V.*)
- CSEPREGI
2000
- CSEPREGI Zoltán: *Magyar pietizmus 1700–1756. Tanulmány és forrásgyűjtemény a dunántúli pietizmus történetéhez.* Budapest, 2000. (*Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 36.*)
- DOMINKOVITS
2002
- DOMINKOVITS Péter: *Sopron, a 18. század egyik regionális oktatási központja.* (Adatok és szempontok a nyugat-dunántúli vármegyei tisztikarok, nemesi elit társadalomtörténeti feldolgozásához.) In: *A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről.* Szerk. TURBULY Éva. Sopron, 2002. 123–170.
- ÉBLE
1903
- ÉBLE Gábor: *A cserneki és tarkeői Desseuffy család. Genealógiai tanulmány.* Budapest, Franklin, 1903.
- FALLENBÜCHL
1985
- FALLENBÜCHL Zoltán: *Az 1738/39. évi országos diáköszeírás.* Budapest, OSZK, 1985.
- GÖMÖRY
1933
- GÖMÖRY János: *Az eperjesi ev. kollégium rövid története (1531–1931).* Prešov, 1933.
- HAAN
1857
- HAAN, Ludovicus: *Jena Hungarica. Sive Memoria Hungarorum a tribus proximis saeculis Academiae Jenensi adscriptorum.* Gyulae, 1858.
- 1879
- HAAN Lajos: *Bél Mátyás.* Budapest, MTA, 1879.

- HLATKY–SCHRÖDER
1896
HLATKY József–SCHRÖDER Károly: *A körmöczbányai kö-
zépiskola története a XVI-ik századtól a jelen korig.*
[Körmöcánya, 1896.]
- HORVÁTH
1983
HORVÁTH, Pavel: *Slovenská historiografia v období pred
národným obrodením.* (2. časť.) In: *Historický Časopis*
31 (1983) 2. sz. 231–250.
- HÖRCSIK
1998
HÖRCSIK Richard: *A sárospataki református kollégium
diákjai 1617–1777.* Sárospatak, 1998.
- HÖRK
1896
HÖRK József: *Az eperjesi ev. ker. collegium története.* I.
Kassa, 1896.
- HRENKÓ
1978
HRENKÓ Pál: *Egy elfelejtett magyar földmérő: Matolai
János.* In: *Geodézia és Kartográfia* 30 (1978) 197–206.
- HUDI
2006
HUDI József: *A pápai református kollégium szervezete
és működése a XVI–XIX. században.* In: KÖBLÖS, 2006.
7–117.
- JAKÓ
1979
JAKÓ Zsigmond: *A Bethlen Kollégium diáktársadalma
a feudalizmus korában.* In: JAKÓ–JUHÁSZ, 1979. 41–80.
- JAKÓ–JUHÁSZ
1979
JAKÓ Zsigmond–JUHÁSZ István: *Nagyenyedi diákok
1662–1848.* Bukarest, 1979.
- KESERŰ
1994
KESERŰ Bálint: *Előszó.* In: *Bura*, 1994. v–ii.
- KONCZ
1896
KONCZ József: *A marosvásárhelyi evang. reform. kol-
legium története.* Marosvásárhelyt [!], 1896.
- KÖBLÖS
2006
KÖBLÖS József (et al.): *A pápai református kollégium
diákjai 1585–1861.* Pápa, 2006. (*A pápai református
gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 9.*)
- LIBRI REGII
2006
Libri Regii 1527–1918. – Királyi Könyvek 1527–1918.
Készítették: VISSI Zsuzsanna, TROSTOVSZKY Gabriella,
NÉMETH István, TUZA Csilla, CSAVLEK Judit, MAGYARI Gab-
riella, NÉMETH György. (DVD-ROM) Budapest, MOL,
2006.
- MARKUSOVSKY
1896
MARKUSOVSKY Sámuel: *A pozsonyi ág. hitv. evang. ly-
ceum történte.* Pozsony, Wigand, 1896.

- MARTULIAK
2001
2005
- MARTULIAK, Pavol: *Ozbor literatúry a prameňov k dejinám banskobystrického školstva*. In: *Acta Historica Neosoliensia* IV. Banská Bystrica, 2001. 7–16.
- MARTULIAK, Pavol: *Banská Bystrica – kolíska vzdelanosti. Sedemstopät’desiat rokov banskobystrického školstva*. Banská Bystrica, 2005.
- MÉSZÁROS
1988
- MÉSZÁROS István: *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiaja 996–1948. (Általánosan képző középiskolák)*. Budapest, 1988.
- MIKLEŠ
1958
1984
- MIKLEŠ, Ján: *Učebný plán a Zákony školy bystrickej z r. 1617*. In: *Jednotná škola* 13 (1958) 1. sz. 64–91.
- MIKLEŠ, Ján: *Pedagogické pošobenie Mateja Bela v Banskej Bystrici v rokoch 1708–1714*. In: *Zborník referátov z Vedeckej konferencie v Bratislave v dňoch 29–30. mája 1984*. Bratislava, 1984.
- MOLNÁR
1881
- MOLNÁR Aladár: *A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században*. I. Budapest, 1881.
- NAGY
1857–1868
- NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–XIII. Pest, Beimel, 1857–1868.
- NÉMETH
2007
- NÉMETH Sámuel: *A soproni evangélikus líceum történetének egy százada. 1681–1781*. Szerk., utószó: PATYI Gábor. Sopron, 2007.
- ŐSZ
2006
- ŐSZ Sándor Előd: *A Szászvárosi Református Kollégium diáksága. 1669–1848*. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teol. Int., 2006. (*Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek* 16.)
- PALCSÓ
1893
- PALCSÓ István: *A késmárki ág. hitv. ev. kerületi lyceum története*. Késmárk, 1893.
- ROSENAUER
1876
- ROSENAUER KÁROLY: *A besztercebányai á. h. ev. gymnasium története*. Besztercebányán, 1876.
- SCHIEL
1862–1865
- SCHIEL, Friedrich: *Matrikel des Kronstädter Gymnasiums vom Jahre 1544–1810*. In: *Programm des Evangelischen Gymnasiums in Kronstadt*. 1862/63, 1–46, 1863/64, 47–87, 1864/65, 88–154, 1865/66, 155–210.
- SIPOS
1962
- SIPOS Istvánné: *Bél Mátyás pedagógiai reformtörekvései*. In: *Magyar Pedagógia* 62 (1962) 82–103., 207–234.

- 1984 SIPOS Istvánné: *Bél Mátyás pedagógiai reformtörekvései*. In: *Pedagógiai Szemle* 34 (1984) 256–269. [Az előző tanulmány átdolgozott, rövidített változata.]
- ŠIŠMIŠ
1987 ŠIŠMIŠ, Milan: *Ján Thurzo z Nosíc, spolupracovník Mateja Bela na opise Trenčianskej stolice*. In: TIBENSKÝ, 1987. 309–311.
- SZAKÁLY
1984 SZAKÁLY Ferenc: *Hódoltsági értelmiség a 17. század második felében*. In: *A magyarországi értelmiség a XVII–XVIII. században*. Szerk. ZOMBORI István. Szeged, 1984. 32–45. (*Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1984.*)
- SZELÉNYI
1917 SZELÉNYI Ödön: *A magyar ev. iskolák története a reformációtól napjainkig, különös tekintettel a középiskolákra*. Pozsony, 1917.
- SZELESTEI
1986 SZELESTEI N. László: *Sartoris János (1695–1756) nemescsói lelkész élete és működése*. In: *Vas megye múltjából* III. Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 1986. 107–123.
- 1989 SZELESTEI N. László: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon. 1690–1790*. Budapest, OSZK, 1989. (*Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai. Új Sorozat 4.*)
- SZINNYEI
1891–1914 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XVI. Budapest, 1891–1914. *Internetes változat*. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> (2009. jún. 6.) (Az életrajzokra név alapján hivatkoztunk)
- TAR
2004 TAR Attila: *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon. 1694–1789*. Budapest, ELTE Levéltára, 2004. (*Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 11.*)
- TARNAI
1971 TARNAI Andor: *A magyarországi irodalomtörténetírás megindulása*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 75 (1971) 35–77.
- THURY
1904 THURY Etele: *A pápai református főiskola rektorai és felsőbb tanulói 1752-ig*. In: *A Dunántúli ev. ref. egyházkerület Pápai Főiskolájának értesítője. 1903–1904*. Szerk. THURY Etele, FARAGÓ János. Pápa, 1904. 3–33.
1908. THURY Etele: *Iskolatörténeti adattár*. II. Pápa, 1908.
- TIBENSKÝ
1987 *Matej Bel. Doba – život – dielo*. Zostavotavel Ján TIBENSKÝ. Autorský kollektív: Blažej BELÁK [et al.] Bratislava, 1987.

- TONK
1994
TONK Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága. 1653–1848.* Szerk. FONT Zsuzsa. Szeged 1994. (*Fontes rerum scholasticarum VI.*)
- TÓTH
1988
TÓTH Béla: *A kollégium története a XVIII. században.* In: *A Debreceni Református Kollégium története.* Szerk. BARCZA József. Budapest, 1988. 66–150.
- TÓTH
2006
TÓTH Gergely: *Bél Mátyás kéziratai a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában (Katalógus).* – *Catalogus manuscriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Posoniensis asservantur.* Budapest, OSZK–Gondolat, 2006. (*Nemzeti Téka*)
- 2007a
TÓTH Gergely: *Bél Mátyás pozsonyi tanítványai. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei Bél és utódai megjegyzéseivel.* In: *Lymbus. Magyarorságtudományi Forrásközlemények* 5 (2007) 179–208.
- 2007b
TÓTH Gergely: *Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” c. művének keletkezéstörténete és kéziratának ismertetése.* I–II. Doktori disszertáció. ELTE BTK Történeti Könyvtár, Budapest, 2007.
- 2008a
TÓTH Gergely: *Bél Mátyás Notitiájának kritikai kiadása. Bél eredeti elképzelései és az új kiadás terve.* In: *Fons* 15 (2008) 4. sz. 425–443.
- 2008b
TÓTH Gergely: *Előre megírt emlékezet: Lackner Kristóf különös önéletrajza.* In: *Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza.* Sajtó alá rend., ford., bev., jegyz. TÓTH Gergely. Sopron, Soproni Levéltár, 2008. 7–35. (*Sopron Város Történeti Forrásai – Quellen Zur Geschichte Der Stadt Ödenburg. C/sorozat, V. kötet – Reihe c/Band 5*)
- TÖRÖK
2004
Török Enikő: *Tomka Szászky János és atlasza.* In: TOMKA SZÁSZKY János: *Magyarország első történelmi atlasza.* A térképmagyarázatot írta: TÓTH Gergely. Ford., jegyz., bev. TÓTH Gergely–TÖRÖK Enikő. Budapest, Képzőművészeti, 2004. 7–8.
- VANDRÁK
1867
VANDRÁK András: *Az eperjesi egyházkerületi, ág. h. evangélikus collegium multjának és jelen állapotjának vázlatos rajza.* Eperjes, 1867.
- WESZPRÉMI
1960
WESZPRÉMI István: *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza.* Első száz. Ford. KÖVÁRI Aladár. Budapest, Medicina Könyvkiadó, 1960. (*Orvostörténeti Könyvek – Libri Historiae Medicae*)

ZOVÁNYI
1940

ZOVÁNYI Jenő: *Tájékozódás a Sartorius Jánosok között.*
In: *Theologiai Szemle* 16 (1940) 2. sz. 570–574.

1977

ZOVÁNYI Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörté-
neti lexikon.* 3. javított és bővített kiadás. Szerk. LADÁNYI
Sándor. Budapest, 1977.

Internetes változat: [http://digit.drk.hu/?m=lib&c=7&
book=3](http://digit.drk.hu/?m=lib&c=7&book=3)

(2009. jún. 6.) (Hivatkozás a szócikkek száma alapján)